

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

GEROVĖS VALSTYBĖS IR SOCIALINIO SAUGUMO RYŠYS

Socialinių mokslų (politikos mokslai) magistro baigiamasis darbas

Darbo autorius

SMNNS21, Sima Pranaitienė

Darbo vadovas

prof. dr. Vaidutis Laurėnas

Klaipėda, 2022

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Sima Pranaitienė

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro / magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

Sima Pranaitienė

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

Sima Pranaitienė

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....

(data)

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje (centre)

.....

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....

(data)

(katedros / centro vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu (-ais) skiriu

.....

(įrašyti recenzento (ų) vardą, pavardę)

.....

(data)

(katedros / centro vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Pranaitienė S. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys. Socialinių mokslų (politikos mokslai) magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas: prof. dr. Vaidutis Laurėnas, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2022. – 64 p.

Raktažodžiai: gerovės valstybė, socialinis saugumas, socialinė politika, socialinė nelygybė.

Gerovės valstybei labai artimas yra socialinis saugumas. Socialinis saugumas neretai tapatinamas su socialine gerove. Tačiau socialinis saugumas pirmiausia apibrėžiamas kaip skirtinga gerove disponuojančių ir skirtingas socialines pozicijas užimančių bei skirtingus socialinius statusus, socialinių sluoksnių, taip pat atskirų individų konflikto prevencija ir sprendimas. Mokslinės literatūros apžvalga byloja aktuali išliekanti klausimą apie valstybės įsipareigojimų piliečių gerovei ir socialinei santarvei (įtraukčiai) masto nepastovumą ir pačių piliečių pastangų cikliškumą siekiant visų visuomenės narių gerovės ir saugaus bendrabūvio.

Tyrimo objektas. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys.

Tyrimo tikslas. Nustatyti socialinio saugumo ryšį su gerovės valstybe, bei įvertinti Lietuvos ir Prancūzijos atvejus.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti gerovės valstybes ir jos tipus.
2. Apžvelgti gerovės valstybės raidą.
3. Išanalizuoti socialinio saugumo sampratą bei socialinio saugumo vaidmenį vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo kontekste.
4. Nustatyti gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšį, pasiremiant Lietuvos ir Prancūzijos atvejais.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais ir išvados. Pirmajame skyriuje bandoma apibrėžti gerovės valstybės sampratą, išskiriant kokios yra gerovės valstybės pasaulyje, jų raida, taip pat apžvelgti gerovės valstybės tipai. Antrajame skyriuje apibrėžiama socialinio saugumo samprata ir jo vaidmuo vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo sąveikoje. Trečiajame skyriuje pasiremiant Lietuvos ir Prancūzijos pavyzdžiais bandoma ištirti koks ryšys tarp gerovės valstybės ir socialinio saugumo yra skirtingose šalyse, koks jų santykis.

Prieita išvadų, kad gerovės valstybė ir socialinis saugumas yra sąvokos, kurios yra tapatinamos viena su kita. Esminė gerovės valstybės dalis yra socialinė politika, tokia gerovės valstybė asocijuojasi su šalies ekonominiu klestėjimu, socialiniu teisingumu, kartu ir klasių

solidarumu, valstybės atsakomybe už savo piliečių gerovę. Gerovės valstybės kūrimas neatsiejamas nuo stipraus socialinio saugumo, o jis taip pat susijęs su individų saugumu bei valstybės vidaus saugumu. Atlikta apžvalga parodė, esanti skurdo masė, žemesnieji sluoksniai, prekariatu vadinami žmonės, kurių dauguma jau turi gerą išsilavinimą, bet negali savęs aprūpinti ekonomiškai, gali nesulaukti gerovės valstybės „malonės“ ir patys pradėti reikalauti savo dalies.

SUMMARY

Pranaitienė S. The relationship between the welfare state and social security. The thesis of Master's study programme of Social Sciences (Political Sciences). Supervisor: prof. dr. Vaidutis Laurėnas, Klaipėda University: Klaipėda, 2022. – 64 p.

Keywords: welfare state, social security, social policy, social inequality.

Social security is very close to the welfare state. Social security is often equated with social welfare. However, social protection is primarily defined as the prevention and resolution of conflict between social classes and individuals with different assets, holding different social positions and having different social status. The review of the scientific literature talks about the actual volatility of the state's obligations to the well-being and social cohesion (inclusion) of the citizens and the cyclical nature of the efforts of the citizens themselves to achieve the well-being and safe coexistence of all.

Research object. The relationship between the welfare state and social security.

Aim of the study. Determine the connection between social security and the welfare state and evaluate the cases of Lithuania and France.

Research tasks:

1. Analyze the welfare state and its types;
2. To review the development of the welfare state;
3. Analyze the concept of social security and the role of social security in the context of internal and external national security;
4. Based on the cases of Lithuania and France, determine the relationship between the welfare state and social security.

The work consists of an introduction, three chapters with subsections and conclusions. The first chapter tries to define the concept of the welfare state, distinguishing what the welfare states are in the world, their development, and also reviews the types of the welfare state. The second chapter defines the concept of social security and its role in the interaction between internal and external national security. In the third chapter, based on the examples of Lithuania and France, an attempt is made to investigate the relationship between the welfare state and social security in different countries, and what their relationship is.

It is concluded that the welfare state and social security are concepts that are identified with each other. An essential part of the welfare state is social policy, such a welfare state is associated

with the country's economic prosperity, social justice, generational and class solidarity, and the state's responsibility for the well-being of its citizens. Creating a welfare state is inseparable from strong social security, and it is closely related to the security of individuals and the internal security of the state. The survey showed that there is a mass of poverty, the lower strata, people called the precariat, most of whom already have a good education, but cannot support themselves economically, may not receive the "grace" of the welfare state and start demanding their share themselves.

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

LENTELĖS

1 lentelė. Esping – Andersen gerovės valstybės modeliai ir jų rodikliai

2 lentelė. W. Korpio ir J. Palmės gerovės valstybės modeliai

PAVEIKSLAI

1 pav. Gerovės valstybės sampratos schema

2 pav. 2022 metų gerovės valstybių žemėlapis

3 pav. Pajamų nelygybė

4 pav. Labiausiai pažeidžiamos grupės

5 pav. Švietimo sistemos skirtumai

6 pav. Galimybė dalyvauti mokymuose

7 pav. Pajamų nelygybę mažina mokesčiai ir socialiniai pervedimai

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY	5
IVADAS.....	9
I. GEROVĖS VALSTYBĖS SAMPRATA.....	13
1.1. Gerovės valstybės ir jos tipai	13
1.2. Gerovės valstybės raidos apžvalga	18
II. SOCIALINIS SAUGUMAS - VIDINIO SAUGUMO STRUKTŪRINIS ELEMENTAS ...	22
2.1.Socialinio saugumo samprata	22
2.2. Socialinio saugumo vaidmuo vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo sąveikoje	25
III. GEROVĖS VALSTYBĖS IR SOCIALINIO SAUGUMO RYŠIO ATVEJAI	30
3.1. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys Lietuvoje.....	30
3.2.Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys Prancūzijoje	43
IŠVADOS	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58

IVADAS

Temos aktualumas. Gyvenimo pokyčiai ir besikeičiantis pasaulis lėmė socialinių poreikių pokyčius, kurių metu keitėsi ir problemos bei jų sprendimai. Pramonės revoliucija, įvykusi XVIII amžiuje turėjo didelės įtakos ne tik ekonominiam gyvenimui, bei vystymuisi, bet taip pat ir socialinei sandarai. Tuo metu socialines problemas ir gerovės užtikrinimo klausimą buvo siekiama išspręsti socialinės politikos pagalba, kuri yra daugiadisciplinė sritis, tai padėjo pamatus gerovės valstybės sampratai.

Gerovės valstybės atsiradimas ir įvairovę pateikiančios teorijos plėtotos 20 a. pabaigoje, nors visuomenės tikslas gyventi saugiai ir gerai atsirado jau senovėje. Keičiantis pasauliui, keičiasi ir valstybės, jos pereina prie naujovių šalies valdyme, socialinių paslaugų teikime. Taip pat skatina ieškoti naujovių, kurios padėtų prisitaikyti prie globalizacijos, technologijų, visuomenės besikeičiančių poreikių ar kitų iššūkių.

Gerovės valstybė dažnai suvokiama kaip galimybė, kuri kuria įvairių socialinių piliečių grupių gerovę, socialinį saugumą ir išteklių skirstymą. Link šio siekio, kad taptų gerovės valstybe eina daugelis pasaulio valstybių, bet jos pasirenka skirtingus modelius.

Galima teigti, kad šiandien pagrindinis valstybės tikslas yra gyventojų gerovės užtikrinimas. Valstybėms taip pat buvo svarbu atkurti pasitikėjimą pačia valstybe: įtvirtinant piliečių socialinės gerovės garantijas. Gerovės valstybė einant laikui kito, todėl dabartinės gerovės valstybės siekis yra įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris atitiktų dabartinius visuomenės poreikius, socialinio teisingumo, socialinio solidarumo ir kitus socialinės apsaugos principus.

Socialinio saugumo lygis, kurį daugumai Europos šalių pavyko pasiekti praėjusiais metais po Antrojo pasaulinio karo, atspindėjo platų abipusės atsakomybės už bendrapiliečius susitarimą, pasidalytą visam politiniam spektrui. Atsiradusi Europos gerovės valstybė atspindėjo šį sutarimą. ES, euras, globalizacija ir visi kiti ekonominiai pokyčiai, įvykę per pastarąjį pusšimtį metų, kartu su technologijų pažanga, turėjo atvesti į naują klestėjimo erą, iš kurios naudos būtų visiems, tačiau, taip neišėjo. Vietoj to, skirtumai atrodo didesni nei bet kada anksčiau, o didesnė dalis gyventojų pastebi, kad pajamos stagnuoja arba mažėja, ypač po euro krizės. Europos socialinis modelis, užtikrinęs plačiai dalijamą gerovę, buvo sugriautas dėl daugybės klaidingų pokyčių, ypač krizės šalyse, kur išorės galios, prisidengdamos taupymo vėliava, sumažino išlaidas. Šiandien gerovės valstybę turėtume suvokti kaip daugiau nei apsaugos tinklą, užtikrinantį pragyvenimą socialiniu draudimu ir perskirstymu. Naujasis socialinės gerovės modelis, taip pat reikalauja valstybės, kuri investuotų į savo ateitį ir ypač į jaunimą, kad būtų užtikrintos visiškos lygios galimybės.

Vis labiau auga lūkesčiai, kad gerovės valstybė teikia gerovę. Gerovės teikimo būdai yra skirtingi. Kai kurios valstybės laikosi liberalių požiūrių, kai kurios – korporatyvinės, kitos –

universalios. Pastaraisiais metais stiprėja įsitikinimas, kad gerovės valstybei sukurti neužtenka ekonominės politikos, o gerovės valstybę reikia siekti per socialinę politiką. Socialinė politika, atsiradusi dėl liberalios ekonomikos požiūrio sukurtų socialinių problemų žlugimo, priėmus socialinę apsaugą buvo pakeista gerovės valstybės samprata. Gerovės valstybė ir šiandien reguliuoja ir įgyvendina socialinę politiką. Dėl globalizacijos ir informacijos amžiaus pokyčių kai kurių transformacijų veikiama ir tam tikru mastu pakeista neoliberalios politikos, gerovės valstybė tęsia savo egzistavimą naujomis formomis ir išlieka svarbia galia, reguliuojančia socialinę politiką. Išlaikant plačią gerovės valstybę, būtinas žmonių pasitikėjimas tiek tarp piliečių, tiek visuomenės institucijomis.

Temos ištirtumo apžvalga. Gerovės valstybės kūrimas yra vienas iš pagrindinių siekių šiandieniniame pasaulyje. Tenka pripažinti, kad pasaulyje nėra idealios gerovės valstybės – nesukuriamas toks modelis, kuris būtų stiprus visose gyvenimo srityse, tai: ekonomika, socialinės paslaugos, sveikatos apsauga, švietimas ir darbo rinka. Galima teigti, kad gerovės valstybės politiką lemia ne tik ekonominiai rodikliai, bet ir vykstantys demografinės bei socialinės struktūros pokyčiai. Kaip teigia A. Guogis „gerovės valstybė“ nėra tik ekonomika ar bendras vidaus produktas. Tai yra ir socialinio teisingumo, apsaugos padarinys. Norint analizuoti gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšį, reikia apžvelgti gerovės valstybės sampratą. Gösta Esping-Andersen (1990) gerovės valstybę suvokia, kaip rūpinimasi savo piliečiais, išsaugant bent minimalų gerovės valstybės lygį. Esping – Andersen (1990) pateikia paslaugas, kurias siūlo gerovės valstybė, tai: pensijų mokėjimas, kompensacijų mokėjimas ligos ar nelaimės atveju, nedarbo ar motinystės pašalpos ir sveikatos draudimas. Pasak Walter Korpi (1998), demokratiškoje visuomenėje gali vystytis gerovės valstybė, nes demokratija ir aukštas pragyvenimo lygis reikalingas gerovės valstybei. Autorius taip pat priduria, kad gyventojų gyvenimo laipsnis, išlygos ir lygybė, vieni svarbiausių gerovės valstybės kriterijų. Tačiau H. L. Wilensky didžiausia dėmesį skiria materialinei gerovės valstybės pusei, mažiau dėmesio skirdamas teisingumui ir moralei. Autorius teigė, kad gerovės valstybe gali vadintis šalis, kurios vyriausybė užtikrina minimalias pajamas, sveikatą ir saugumą, suteikiama švietimo ir būsto kiekvienam galimybė. Jis supratimą apie gerovės valstybę pateikia per demokratiją, solidarumą ir stabilumą. Johnas Veit-Wilsonas, straipsnyje „Gerovės valstybės: varžybos dėl sąvokos apibrėžimo“ (Veit-Wilson, 2000, p. 1–25) analizuodamas gerovės valstybės sąvokos problemškumą ir neapibrėžtumą, tvirtina, kad jos esmė – „gebėjimas ginti žmogaus socialines teises ir mažinti skurdą bei atskirtį“ (Veit-Wilson, 2000) Taigi, gerovės valstybė – sąvoka, kuri apibūdina kai šalis kiekvienam gyventojui gali garantuoti gerą pragyvenimą, tai suteikiama per socialinę bei sveikatos apsaugą, socialines paslaugas, darbą, švietimą.

Gerovės valstybei labai artimas yra socialinis saugumas. Socialinis saugumas neretai tapatinamas su socialine geroje. Tačiau socialinis saugumas pirmiausia apibrėžiamas kaip skirtinga

gerove disponuojančių ir skirtingas socialines pozicijas užimančių bei skirtingus socialinius statusus, socialinių sluoksnių, taip pat atskirų individų konflikto prevencija ir sprendimas. K. Marx'as suformulavo konfliktinę nelygybės teorijos versiją: socialinė nelygybė yra nenūtarali visuomenės būseną, kuri turi būti įveikta. Pagrindinis nelygybės šaltinis yra privati nuosavybė, o pagrindiniai nelygybės agentai yra socialinės klasės. Klasę sudaro socialinės grupės, turinčios vienodą ar artimą nelygybės statusą. E. Diurkheim'as suformulavo funkcinę nelygybės teorijos versiją: socialinė nelygybė yra natūrali visuomenės būseną, kuri niekada nebus pilnai įveikta, nes žmonių talentai skiriasi. Socialinės nelygybės egzistavimas yra funkcionalus todėl, kad visuomenė nevienodai vertina atskiras veiklos sritis, o svarbiausias visuomenės funkcijas atlieka talentingiausi žmonės. Socialinė nelygybė skatina užimti svarbiausias socialines pozicijas kompetentingiausius žmones. Socialinės nelygybės „minimalizavimą“ jis siejo su solidarumo jausmu – moralinių vertybių bendrybe.

Didelė pajamų nelygybė gali sukelti daugybę neigiamų padarinių. Tai gali pakenkti vaikų vystymuisi, padidinti blogą sveikatą ir mirtingumą, apriboti moterų padėtį, sukelti nepasitikėjimą vyriausybe, didinti smurtą ir socialinius neramumus, sulėtinti skurdo mažinimo tempą ir stabdyti ekonomikos augimą.

Investicijos į socialinę apsaugą yra viena iš veiksmingiausių priemonių kovojant su nelygybe. Tai apima tokias schemas kaip vaiko, nedarbo, ligos, motinystės, invalidumo ir senatvės pašalpos, finansuojamos iš valdžios sektoriaus pajamų ir socialinio draudimo. Ir kuo daugiau šalys investuos, tuo didesnis poveikis bus šeimos gerovei, užimtumui, socialinei sanglaudai ir ekonomikos augimui.

Šalyse, kuriose puikiai dirba valstybės institucijos, šalies gyventojai pasitiki savo valstybe. J. Aidukaitė teigia priešingai, jei socialinė politika yra silpna ir neatlieka apsaugos funkcijos – blogas paslaugų prieinamumas, išmokų pakitimai, žmogus patenka į riziką ir pradeda nepasitikėti valstybe, jos institucijomis ir kitais piliečiais. (Aidukaitė J. 2018) Valstybėse, skirtingos socialinės apsaugos sistemose pagrindinis vaidmuo tenka tenka socialiniam draudimui ir socialinei paramai (pašalpoms, išmokoms ir paslaugoms).

Tyrimo problema. Mokslinės literatūros apžvalga byloja aktualių išliekančių klausimą apie valstybės įsipareigojimų piliečių gerovei ir socialinei santarvei (įtraukčiai) masto nepastovumą ir pačių piliečių pastangų cikliškumą siekiant visų visuomenės narių gerovės ir saugaus bendrabūvio.

Tyrimo objektas. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys.

Tyrimo tikslas. Nustatyti socialinio saugumo ryšį su gerovės valstybe, bei įvertinti Lietuvos ir Prancūzijos atvejus.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti gerovės valstybes ir jos tipus.
2. Apžvelgti gerovės valstybės raidą.
3. Išanalizuoti socialinio saugumo sampratą bei socialinio saugumo vaidmenį vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo kontekste.
4. Nustatyti gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšį, pasiremiant Lietuvos ir Prancūzijos atvejais.

Ginamieji teiginiai:

1. Socialinis saugumas, kaip mažesnė socialinė nelygybė ir didesnis socialinis teisingumas, negalimas be gerovės valstybės.
2. Veiksminga ir ilgalaikė gerovės valstybė yra konkrečios šalies politinių elitų ir piliečių susitarimo išdava, piliečiams aktyviai reikalaujant valstybės pastangų jų gerovei ir socialiniam saugumui užtikrinti. Valstybės įsipareigojimų piliečiams ir piliečių aktyvumo pertrūkiai (cikliškumas) graso didesnėmis užsitęsusiomis socialinėmis įtampomis ar net jų peraugimu į trumpalaikius konfliktus – radikalaus protesto bangas.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti iškeltus baigiamojo darbo uždavinius, buvo taikoma ir derinama keletas metodų. Mokslinės literatūros *analizės metodu* plačiai naudotasi tiriant gerovės valstybės sampratą ir jos tipus, identifikuojant jų požymius, apžvelgiant gerovės valstybės raidą. Mokslinės literatūros analizės metodu taip pat naudotasi analizuojant socialinio saugumo sampratą ir jo vaidmenį vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo kontekste. Lyginamuoju metodu naudotasi norint palyginti skirtingų valstybių socialinio saugumo ir gerovės valstybės ryšį. Taip parodant, kad skirtingose šalyse yra skirtingos gerovės valstybės koncepcijos ir turinys. Darbe taip pat pasitelkiama statistinių duomenų analizė.

Pagrindinės sąvokos: gerovės valstybė, socialinis saugumas, socialinė politika, socialinė nelygybė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais ir išvados. Pirmajame skyriuje bandoma apibrėžti gerovės valstybės sampratą, išskiriant kokios yra gerovės valstybės pasaulyje, jų raida, taip pat apžvelgiami gerovės valstybės tipai. Antrajame skyriuje apibrėžiama socialinio saugumo samprata ir jo vaidmuo vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo sąveikoje. Trečiajame skyriuje pasiremiant Lietuvos ir Prancūzijos pavyzdžiais bandoma ištirti koks ryšys tarp gerovės valstybės ir socialinio saugumo yra skirtingose šalyse, koks jų santykis.

I. GEROVĖS VALSTYBĖS SAMPRATA

1.1. Gerovės valstybės ir jos tipai

Industrializacijos laikotarpis, vykęs XIX amžiuje, parodė ką dabar vadiname gerovės valstybe. 1833 m. ir 1847 m. Didžiojoje Britanijoje atsiradęs gamyklų aktas, apribojo dirbamų valandų skaičių, šiuo pagrindu buvo pradėtos tikrinti gamyklos. Taigi, šie aktai gali būti laikomi gerovės valstybės susikūrimo pradžia (Hague R., Harrop M. 2007). Tačiau, gerovės valstybės susikūrimo pradžia yra laikomas Pirmojo Pasaulinio karo laikotarpis, kai Ottas von Bismarkas Vokietijoje pateikė draudimo sistemą, saugančią nuo nelaimingų atsitikimų ar ligų rizikos (Hague R., Harrop M. 2007). Bismarko idėjos išlieka populiarios, bet dažniausiai kiekviena valstybė susikuria savo gerovės valstybės tipą.

Gerovės valstybė suteikia gyventojams gerovę, socialinę pagalbą, bendruomenės lygybę. Dabar gerovės valstybė yra suprantama kaip šiuolaikinė valstybė, kuri įsipareigoja saugoti savo piliečius socialiniais, finansiniais ir profesiniais aspektais: nuo rinkos rizikos, nedarbo, negalios ir kt. Stipri darbo rinka, gyvybinga ekonomika, tvirti darbo santykiai, didelės socialinės išlaidos ir didelis pajamų perskirstymas – tai pagrindiniai gerovės valstybės bruožai. Taip pat galima išskirti bruožus, kuriuos turi turėti gerovės valstybė (Plėšnys A. 2014):

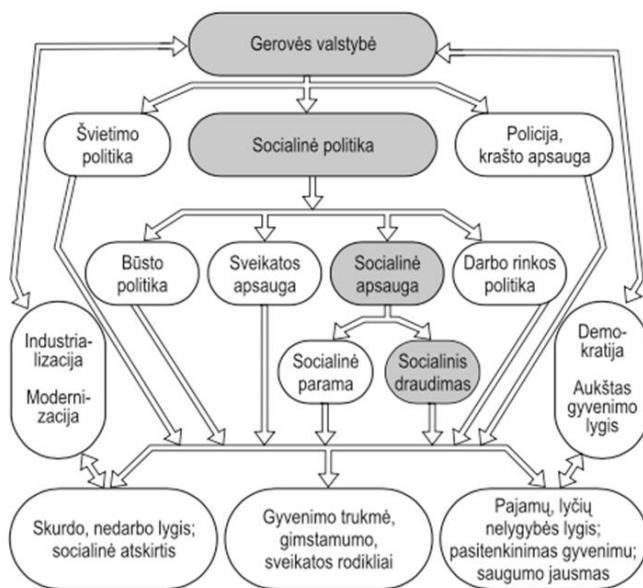
- Bet koks gerovės valstybės modelis turi būti grindžiamas gerovės samprata, už kurios įgyvendinimą turi būti atsakinga valstybė.
- Turi būti priežastis, kodėl verta siekti šio tikslo, t. y. kodėl tai yra gerovė.
- Turi būti išdėstytos idėjos, procedūros ir metodai, reikalingi tai gerovei įgyvendinti; turime suprasti, kaip tą gerovę pasiekti.
- Gerovė turi būti sąmoningos valstybės institucijų ir gyventojų veiklos rezultatas.

J. Aidukaitė, N. Bogdanova, A. Guogis išskiria gerovės valstybės sandarą. Pasak autorių, gerovės valstybė apima šiuos elementus: socialinę politiką, apimančią socialinę apsaugą, ir jos sistemą, kuri apima socialinę paramą, socialinį draudimą, švietimo sistemą ir piliečių saugumą užtikrinančias organizacijas. (žr. 1 pav.). (Aidukaitė, J., Bogdanova, N., Guogis, A. 2012)

Gerovės valstybės tipologija yra diskutuotina tema, kai norima tokios klasifikavimo sistemos, kuri būtų naudojama daugelyje valstybių. E Anderseno pateikta klasifikacija yra jo knygoje „The Three Worlds of Welfare Capitalism“, viena iš žinomiausių klasifikavimo sistemų. Tačiau jis ir jo sistema, nebuvo pirmoji klasifikacija pasaulyje. Kaip teigė Peter Abrahamson, valstybės aiškintis gerovės valstybės tipus, pradėjo dar prieš 1990 – uosius. (Abrahamson P. 1999) Autorius teigė, kad pirmasis gerovės valstybės tipus pateikė H. L. Wilensky 1958 m. Wilensky kalbėjo apie institucines

gerovės valstybės, kurios yra labiau išvystytos, vertindamas jas pagal socialines išlaidas. (Abrahamson P. 1999)

1 pav. Gerovės valstybės sampratos schema

Šaltinis: Aidukaitė J., Bogdanova N., Guogis A. 2012.

Prieiga: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2019/04/Geroves_valstybes_kurimas_visas.pdf

Danų mokslininkas Flora P. didžiausią dėmesį skyrė geografiniam ir geopolitiniam gerovės valstybės tipui. Mokslininkas teigė, kad valstybė negali nepaisyti savo istorinio palikimo. Taip pat jis teigė, kad bažnyčia turėjo didelę įtaką, gerovės valstybės organizavime. Flora P. pateikia du gerovės valstybės tipus: skandinaviską ir žemyninį. Jie tarpusavyje skiriasi tuo, kad skandinaviskame metode didžiausią įtaką daro pasaulis ir jo raida, o žemyniniame – bažnyčia. (Abrahamson P. 1999).

Esping - Andersen pateikia tris gerovės valstybės tipus - liberalųjį, konservatyvųjį ir socialdemokratinį (žr. 1 lentelė). *Liberalų gerovės* valstybės modelį daugiausia pasirinko anglosaksiškos šalys, tai tokios kaip Jungtinė Karalystė ar JAV. Šios valstybės pasižymi individualumu ir rinka. Taip pat liberali gerovės valstybė remiasi kukliais socialinio draudimo planais ir finansine pagalba, o išmokas skirdama tik mažas pajamas gaunantiems darbininkams. Liberalus gerovės valstybės modelis suteikia lygias galimybes ir vidurinio išsilavinimo galimybę, neužtikrindama lygybės. Valstybė čia teikia didelį savarankiškumą ir mažą naudą. Suteikiama galimybė studijuoti, bet neužtikrinama lygybė. Finansuojamas yra bendrasis mokslas, tačiau aukštasis ar ikimokyklinis mokslas yra privačių asmenų pasirinkimas ir atsakomybė. (Esping-Andersen, 1990).

Konservatyvų – korporatyvų gerovės valstybės tipą galima rasti Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Italijoje. Konservatyvus gerovės valstybės modelis remiasi istorija ir jos palikimu, kuriame socialinė teisė ir lygybė nėra svarbi tema, nes šiose šalyse socialinė teisė yra savaime suprantama. Įvairios grupės ar klasės turi teisę į garantijas, socialines paslaugas. Šis modelis padeda tradicinėms šeimoms, nuolaidos taikomos yra šeimos galvai – dirbančiam vyrui. Šeimai yra suteikiamos socialinės paslaugos, kai ji nesugeba susitvarkyti su atsiradusiomis problemomis. Švietimo įstaigos, vaikų darželiai ir lopšeliai, senelių globos įstaigos pagal šią gerovės valstybės modelį yra neišplėtotos. Moterys dažniausiai nedirba, jos rūpinasi vaikais ar senyvo amžiaus artimaisiais. Šiame modelyje švietimą finansuoja valstybė, bet trūksta mokymosi įstaigų ir čia vyrauja profesinis mokymasis (Esping-Andersen, 1990).

Skandinavijos tautoms būdinga *socialdemokratinė* gerovės valstybė. Socialinės reformos, šiose šalyse yra aukšto lygio, tai reiškia, kad visi piliečiai yra vienodi, visi gyventojai turi vienodas teises. Šiose šalyse yra aukštas gyventojų užimtumo lygis, mokamos socialinės išmokos, pasižymi socialinių paslaugų įvairove. Taip šalis stengiasi pašalinti skurdą ir visiems gyventojams užtikrinti materialinę gerovę. Tai vykdoma didelėmis nedarbo, ligos ar motinystės išmokomis, mokesčių politika. Siekiama, gyventoją kuo greičiau gražinti į darbo rinką. Tai būtų motinos auginančios vaikus, kurioms sudaromos sąlygos grįžti į darbus ir dirbti. Toks gerovės valstybės efektyvumas įtraukia visus gyventojus ir pateisina gerovės valstybės gyvavimą. Šis modelis gali egzistuoti tik tada, kai didžioji dalis gyventojų yra dirbantys, o tik maža dalis gauna pašalpas. Socialdemokratiname gerovės valstybės modelyje, švietimas yra prioritetinga sritis, šalys suteikia visiems savo gyventojams galimybę studijuoti ir mokytis. (Esping-Andersen, 1990).

1 lentelė. Esping – Andersen gerovės valstybės modeliai ir jų rodikliai

Gerovės valstybės modelis	Išmokos	Atsakingas už gerovę	Valstybės vaidmuo	Lyčių lygybė	Skurdo lygis
Liberalusis	Žemiausios	Rinka	Minimalus	Vidutinė	Didžiausias
Konservatyvusis - korporatyvinis	Vidutinės	Darbdavys ir šeima	Minimalus	Didžiausia	Vidutinis
Socialdemokratinis	Aukščiausios	Valstybė	Aukštas	Mažiausia	Mažiausias

Šaltinis: Esping – Andersen, The Three Political Economies of the Welfare State, 1990

Aprašyti Esping – Andersen gerovės valstybės modeliai yra laikomi vieni iš svarbiausių tipų, kurie yra šių dienų pasaulyje. Jis naudojo R. Titmusso pateiktus gerovės valstybės tipus, tačiau juos labiau išgrynino.

Svarbu tai, kad R. Titmuss buvo gerovės valstybės tipologijos pradininkas, tačiau jo pateikta tipologija yra mažai naudojama. R. Titmuss pateikė tris gerovės valstybės tipus: likutinį/rezidualų,

institucinį persikirstomąjį ir pramonės pasiekimų. Jis skirstė modelius pagal atsakomybę piliečių gerovei: valstybė, rinka, šeima ir darbdavys. *Likutinis modelis* - saugo žmogų patekusį į riziką ir užtikrina jo gerovę, tai yra šeimoje ir rinkoje. Valstybė įsikiša tik laikinai, kai šeima ar rinka neapsaugo individo. *Instituciniame modelyje* pagrindinė institucija, kuri teikia paslaugas ar išmokas yra socialinė politika. Šiame modelyje valstybei suteikiamas svarbus vaidmuo, tačiau interesai patenkinami atsižvelgiant į darbo našumą, nuopelnus. *Pramonės pasiekimų* modelyje, poreikiai tenkinami atsižvelgiant į produktyvumą, nuopelnus ir darbo atlikimą. (Mavrozacharakis E., Tzagkarakis S. I. 2018)

Vis dažniau gerovės valstybės tyrimuose šiuo metu yra naudojama – Walterio Korpio ir Joakimo Palmės socialiniai modeliai. Šie modeliai yra kitokie, nes jais galima nustatyti socialinių apsaugos priemonių įtaką, skurdo ir nelygybės mažinimui. Ši tipologija yra pagrįsta senatvės ir ligos draudimo analize, kuri sudaro vieną iš didžiausių išlaidų gerovės valstybės sistemoje. W. Korpi ir J. Palme apibrėžė 5 gerovės valstybės modelius: savanoriškas valstybės subsidijuojamas, korporatyvinis, taikinio, pagrindinio saugumo ir visapusiškas. (žr. 2 lentelė) Toliau pateikiamas kiekvieno modelio apibūdinimas. (Korpi, W., Palme, J. 1998)

Taikinio modelyje išmokas gauna tik tie, kurių pajamos yra mažesnės nei skurdo riba. Išmokos visiems yra vienodos ir minimalios. Šiame modelyje turtingieji nieko negauna atgal, nors moka mokesčius. Čia formuojasi neigiamas požiūris į nedirbančius ir gaunančius socialines pašalpas. (Korpi, W., Palme, J. 1998) W. Korpi ir Palme (1998), atlikę 18 valstybių tyrimą, nustatė, kad Australija gali būti priskirta tiksliniam modeliui.

Savanoriškas valstybės subsidijuojamas modelis skirtas tik kvalifikuotiems darbininkams ir viduriniajai klasei. Kiti darbininkai ar skurde gyvenantys ir negalintys sumokėti savanoriškų įmokų, negauna draudimo. Šiame modelyje sunkiai gyvenantys yra mažiau įtraukiami į socialinės apsaugos priemones. (Korpi, Palme, 1998)

Korporatyviniame modelyje išmokos priklauso tik tam tikrai profesijai, kurie yra apdraudžiami socialiniu draudimu. Išmoka yra susieta su darbo užmokesčiu ir reguliuojama darbdavių ar išrinktų atstovų. Draudimą finansuoja darbdavys arba pačio darbuotojo įmokos. Šis modelis neįtraukia darbo rinkoje nedalyvaujančių šalių, o apima tik dirbančius gyventojus. Čia atsiranda grupės, kurios skiriasi kvalifikacija ir išmokomis, bei darbo užmokesčiu. Į šį modelį nėra įtraukiami neaktyvūs gyventojai. (Korpi, Palme, 1998) Atrodo, kad korporatyviniui modeliui priklauso Belgija, Italija ir dar kelios šalys.

Pagrindinio saugumo modelis apima visus šalies gyventojus ir įtraukia daugiau piliečių į socialinio draudimo programas. Nepriklausomai nuo darbo užmokesčio, išmokos visiems yra

vienodos. Šis modelis yra nukreiptas į mažesnes pajamas gaunančius. (Korpi, Palme, 1998). Pagrindiniam saugumo modeliui priklauso Kanada, Nyderlandai, Šveicarija ir t.t.

Visapusiškas modelis yra universalesnis ir apima visus šalies gyventojus, suteikdamas jiems garantijas ir įtraukdamas į vienodas programas. Suteikiama galimybė darbo rinkoje aktyviems piliečiams gauti didesnes išmokas. Tai padeda mažinti skurdą ir nelygybę, todėl šiame modelyje skurdas ir nelygybė yra mažiausia. (Korpi, Palme, 1998) Visapusišką modelį taiko – Švedija, Suomija ir Norvegija.

2 lentelė. W. Korpio ir J. Palmės gerovės valstybės modeliai

Modelis	Darbdavių administravimas programose	Išmokų dydis	Teisė gauti išmokas
Taikinio	Ne	Minimalus	Poreikio buvimas
Savanoriškas	Ne	Dydis nesikeičia, yra sujungtos su buvusiu algos dydžiu	Įmokos
Korporatyvinis	Taip	Sujungtos su buvusiu algos dydžiu	Priklausymas tam tikrai profesijai ar profesinei sąjungai
Pagrindinio saugumo	Ne	Vienodas	Visi šalies gyventojai
Visapusiškas	Ne	Vienodas	Visi šalies gyventojai

Šaltinis: Korpi W., Palme J., 1998. The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries

Apibendrinant, gerovės valstybės tipus, galima teigti, kad nuo seno jau yra pradėję formotis gerovės valstybės modeliai, kurie einant laikui keitėsi. Esping – Anderseno pateikti gerovės valstybės tipai iki šiol yra vieni populiariausių ir paaiškina daugiausia procesų. R. Titmuss atsisako pripažinti ar patvirtinti gerovės valstybės politines ir ideologines šaknis. W. Korpi ir J. Palme modeliai yra gerokai siauresnės apimtys: jie klasifikuojami pagal socialinio draudimo programų tipą.

1.2. Gerovės valstybės raidos apžvalga

Pasaulis kiekvieną dieną keičiasi, keičiasi žmonės, jų mąstymas, požiūris. Keičiantis pasauliui, keičiasi ir šalys, jų siekiai ir tikslai, kaip gerinti gyventojų gyvenimą ir jų gerovę. Jau po Antrojo pasaulinio karo gerovės valstybės tikslas buvo – kariuomenės aprūpinimas tinkama pinigų suma, taip tenkinant socialinius poreikius bei teikiant sveikatos paslaugas. (Smalskys V. 2005) Autoriai J. Aidukaitė, N. Bogdanova ir A. Guogis (2012) taip pat teigė, kad po Antrojo pasaulinio karo pradėjo kurtis „gerovės valstybė“. Po Antrojo pasaulinio karo dauguma šalių atsidūrė Sovietų Sąjungos valdyme. Šalys, kurios buvo sovietinėje politikoje pateko į kitokį valdymą, kuris trukdė kurtis gerovės valstybėms ir buvo kiek kitoks. Visos problemos buvo tarsi laikomos neegzistuojančiomis, kadangi buvo daug dirbančių žmonių ir buvo galima tikėtis, kad problemos tiesiog išnyks. (A. Guogis, 2004) Galima teigti, kad įvairiose šalyse gerovės valstybės samprata yra pateikiama skirtingai, taip atsižvelgiant į kultūrinius skirtumus, socialinį, politinį ir ekonominį palikimą, bei istoriją. Nors pasaulyje šis terminas pateikiamas skirtingai, tačiau gerovės valstybės pagrindinis tikslas išlieka – piliečių gerovės užtikrinimas. (Asa B., 1961)

Laikotarpis po Antrojo pasaulinio karo yra laikomas „Gerovės valstybės“ kūrimosi pradžia. Šiuo laikotarpiu buvo itin svarbu valstybėms atsistoti ant kojų ir pagerinti gyventojų gyvenimo kokybę. Ir tuo metu atsirado pirmieji gerovės valstybės principai. Patys pirmieji tokie principai buvo įgyvendinti 1941 metais, tai – nedarbingumo draudimas ir 1945 metais – šeimos pašalpa. Jungtinėje Karalystėje gerovės valstybės pradžia yra laikoma nuo 1906 - 1914 metų, kai atsirado senatvės pensijų ir darbo biržos įstatymai. Šiuo laikotarpiu dauguma vyrų buvo kviečiami į karą, o grįžę namo jie neturėjo jokios socialinės apsaugos. Įstatymuose pateikta iniciatyva, į socialinės apsaugos sritį buvo įtraukti senyvo amžiaus žmonės, ligoniai ir sužeistieji. Kadangi likusiai visuomenės daliai reikėjo taip pat socialinės apsaugos, šio įstatymo pakeitimo nepakako. Po Antrojo pasaulinio karo buvo manoma, kad antrasis karas galėjo nevykti, jei tik būtų sukurtos darbo vietos, atsiradę nauji standartai gyvenimo bei darbo srityse.

Jungtinėse Amerikos Valstijose gerovės valstybė pradėjo veikti kiek vėliau, 1930 metais, kai vyko Didžioji depresija, kai milijonai žmonių prarado savo darbo vietas. XX amžiuje Europos gerovės valstybės pasiekė didžiausių pasiekimų, nors vyko daug įvykių. (Polakowski M., Sendhardt B., Szelewa D. 2018) Gerovės valstybė pradėjo nykti, kai atsirado neoliberalizmas, vyko kapitalo silpnėjimas. JAV gerovės valstybės atsiradimas taip pat siejamas su Antru pasauliniu karu, o Europoje taip pat, tik ypač Vakarų Europoje veikė gerai išvystytos gerovės valstybės. (Guogis A. 2014)

Kaip jau buvo minėta, kiekviena valstybė turi skirtingą socialinės politikos sistemą, skirtingus socialinius poreikius ar skirtingą struktūrą. Gerovės valstybė yra politika, kuri reikalauja tinkamų

ekonominių, socialinių ir kultūrinių sąlygų, bei tinkamų teisinių aktų. Gerovės valstybės raidą galima skirstyti į tris laikotarpius. *Pirmasis laikotarpis* buvo nuo 1870 m. iki 1913 m., dar kitaip tariant iš pramonės revoliucijos. *Antrasis laikotarpis* buvo tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo laikotarpio nuo 1913 m. iki 1918 m. Šis laikotarpis buvo vadinamas „gerovės valstybės aukso amžiumi“. Po 1918 metų kilusios krizės pasikeitė gerovės valstybė ir šis *trečiasis laikotarpis* buvo laikomas „gerovės valstybės krize“.

1870 – 1913 m. šalyse atsirado naujos socialinės rizikos, tokios kaip senėjanti visuomenė, pensijų mokėjimai, įvairios ligos ar nelaimingi atsitikimai darbe. 1870 metais Vokietijos kancleris Otas fon Bismarkas siekė užtikrinti socialinę apsaugą. Bismarkas saugojo nuo pramonės revoliucijos, mažų pajamų ir gyventojų judėjimo. Ilgos ir sunkios darbo valandos didino skurdą, nepasitenkinimą, kūrėsi įvairūs judėjimai. Siekiant pokyčių 1873 metais įsigaliojo draudimas ligos atveju, 1874 metais – nuo nelaimingų atsitikimų darbe, o 1878 metais – invalidumo ir senatvės draudimas. Bismarko sukurtos reformos siekė įsteigti sistemą ne tik valstybei, bet ir darbdaviams ar darbuotojams. Įsteigta sistema turėjo tris dimensijas, tai: darbdavio pareigos, draudimas ir investicijos. Šioje sistemoje taip pat galėjo kištis ir valstybė. Galima teigti, kad po Bismarko įsteigtų reformų pradėjo keistis šalių socialinė politika, ekonomika ir pati politikos sritis. Taip pat įsigaliojo daug teisinių reformų ir reglamentų dėl traumų ir ligų, kurių Vakarų Europos valstybėse nebuvo iki 1913 metų. (Aravacik E. D. 2018)

Europos valstybėse XIX amžiuje „gerovės valstybės“ įgyvendinimas įsibėgėjo, kai prasidėjo industrializacijos ir socialinės struktūros pokyčiai. 1913 – 1918 m. buvo vadinami „gerovės valstybės aukso amžiumi“, kai valstybės įsikišimas vis labiau augo, taikant keinsiškąjį požiūrį (keinsizmas – teorija, pagrįsta bendrųjų išlaidų ir bendrųjų pajamų apytakos valdymu). Ši teorija buvo priimta sprendžiant iškilusias problemas gerovės valstybės ekonomikoje. Ilgainiui ši teorija privedė valstybes iki krizės lygio, dėl mokesčių didėjimo ir didėjančių valstybės išlaidų. Per šį laikotarpį padidėjo valstybės socialinės išlaidos, priimti draudimai dėl senatvės, motinystės ar ligų, traumų, mirties. O išsivysčiusiose šalyse atsirado ir nedarbo draudimas ar socialinė pagalba šeimoms. (Aravacik E. D. 2018)

Nuo 1918 metų gerovės valstybė keitėsi. Šiame etape valstybės laikėsi nuomonės, kad reikia mažiau kištis į ekonominę ir socialinę politiką. Buvo pastebėta, kad dėl padidėjusių socialinių išlaidų, padidėjo nedarbo lygis, išaugo infliacija ir mažėjo ekonomikos augimas, o ypač Vakarų Europoje. Šiuo laikotarpiu atsirado liberalus požiūris, kuris norėjo paneigti Keinso politiką. (Aravacik E. D. 2018) Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjo naujas laikotarpis, kai keinsistinė gerovės valstybė išgyveno krizę, dėl ekonomikos kritimo. Gerovės valstybės pradžia yra laikoma po Antrojo pasaulinio

karo, Vokietijoje, Vakarų Europoje, Jungtinės Amerikos Valstijose ir Šiaurės Europoje. (Aravacik E. D. 2018)

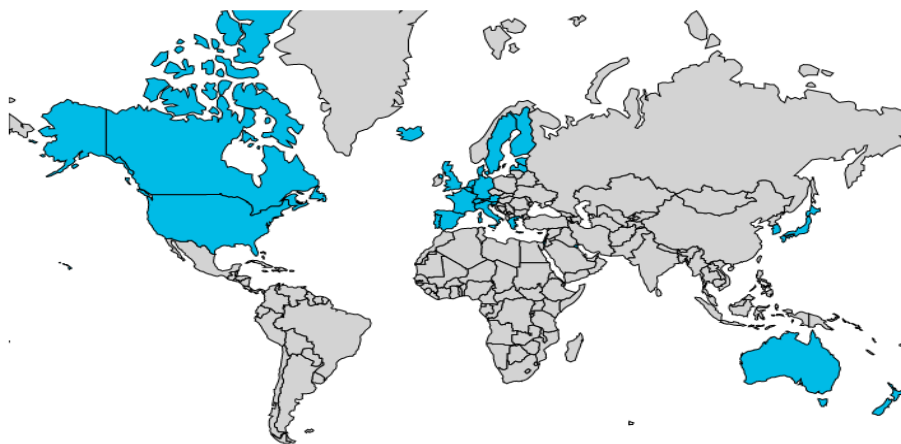
Šiuolaikinė gerovės valstybė atremia naujas pabėgėlių tendencijas, kurios kyla dėl socialinės ir politinės krizės bei karų. Dvidešimt pirmojo amžiaus gerovės valstybė patiria sunkumų, nes žmonės patiria stresą su kuriuo jiems sunku susidoroti, didėja mirtingumas, trumpėja gyvenimo trukmė, mažas gimstamumo lygis. Gerovės valstybė negali ištaisyti visų negerovių esančių pasaulyje, bet gerovės valstybės šalininkai mano, kad ji gali ką nors pakeisti. (Joseph E. Stiglitz 2017). Dabar gerovės valstybė didžiausią dėmesį skiria rinkai ir jos gebėjimui padėti gyventojams susidoroti su rizikomis. Šiuo metu egzistuoja ir suderinamumas tarp gerovės valstybės ir besivystančių šalių. Dvidešimt pirmojo amžiaus šalininkai teigia, kad gerovės valstybė turi peržengti tradicinę gerovės valstybės modelį šiais būdais (Joseph E. Stiglitz 2017):

- *Rizika ir naujovės.* Teigiama, kad rinkos netobulumai gali susilpninti asmenų gebėjimą ir norą investuoti, kurti inovacijas. Taigi gerovės valstybė ne tik leidžia pasiekti geresnių rezultatų sistemoje, bet ir kurti dinamiškesnę bei novatoriškesnę ekonomiką.
- *Visuomenės konstrukcija,* įskaitant ekonominio žaidimo taisykles, veikia individo prigimtį, jo įsitikinimus, pageidavimus ir elgesį. Iš tiesų, pastebima, kad kai kurie gerovės valstybės kritikai pabrėžia, kad tai gali pakenkti jos naudos gavėjų asmeninės atsakomybės jausmui. Rėmėjai pateikia visiškai priešingą argumentą: gerovės valstybė skatina socialinį solidarumą, verčia individą daugiau galvoti apie bendruomenę, kurios narys jis yra.
- *Socialinis teisingumas.* Gerovės valstybė yra būtina siekiant socialinio teisingumo.

Žvelgiant po pasaulį manoma, kad visos Skandinavijos šalys turi gerovės valstybę, tačiau yra ir keletas besivystančių šalių, tokių kaip Namibija, Mauricijus ir Seišeliai, kurios taip pat turi gerovės valstybės formą, kuri pritaikyta žemesnio gyvenimo lygiui. Šios šalys mano, kad gerovės valstybė skatina daugybę visuomenės tikslų, įskaitant ekonomikos augimą. Daugelis iš šių šalių bent dalį sėkmės priskiria gerovės valstybės kūrimui.

Šalys, kurios vykdo gerovės valstybės politiką 2022 metų duomenimis yra: (žr. 2 pav.) Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Švedija, Italija, Belgija, Danija, Suomija, Vokietija, Portugalija, Ispanija, Austrija, Graikija, Japonija, Nyderlandai, Šveicarija, Islandija, Kuveitas, Izraelis, Slovėnija, Australija, Pietų Korėja, Estija, Latvija, Izraelis, Kanada, Naujoji Zelandija ir JAV. (Gerovės valstybės 2022 m.).

2 pav. 2022 metų gerovės valstybių žemėlapis

Šaltinis: *Welfare States 2022*.

Prieiga: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/welfare-states>

Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje taikomas institucinis gerovės valstybės modelis, jis remiasi trimis skirtingais kriterijais, tai – paslaugų teikimas, socialinė apsauga nesaugumo atveju ir minimalių pajamų garantas. Prancūzijoje, gerovės valstybės modelis stipriai įtakoja nacionalinio solidarumo principas, apima bendradarbiavimą, paramą, atsakomybę ir riziką. Vis dėl to Prancūzijoje socialinė sistema pasuko kitu kampu ir sutelkė dėmesį į keturias sritis: senjorai, ligoniai / nedirbantys, šeimos ir bedarbiai. Švedija pasirūpina visų piliečių poreikiais ir skiria didelį dėmesį socialinei lygybei. (Gerovės valstybės 2022 m.)

II. SOCIALINIS SAUGUMAS - VIDINIO SAUGUMO STRUKTŪRINIS ELEMENTAS

2.1.Socialinio saugumo samprata

Daugelyje pasaulio šalių socialinės apsaugos idėja interpretuojama įvairiai. Socialinės apsaugos reikšmė įvairiose šalyse yra įtvirtinta teisės aktuose. Įprasta į ją įtraukti susitarimus, kurie pagal nacionalinius teisės aktus patenka į socialinės apsaugos sritį. Dažnai taip būna tose valstybėse, kuriose siekiama visus socialinės apsaugos įstatymus kodifikuoti į vieną kodeksą ar teisės aktų rinkinį. Kartais ir tam tikrose valstybėse socialinė apsauga nėra apibrėžta teisės aktuose. Be to, kai kurios tautos apskritai neturi socialinės apsaugos idėjos. Šios tautos nelaiko tokių terminų kaip "socialinis draudimas" ar "socialinė parama" pakankamai susijusiais, kad juos būtų galima integruoti į išsamesnį ir visa apimančią terminą, pavyzdžiui, "socialinė apsauga" (Tartilas J., 2005).

Analizuojant socialinio saugumo sampratą mokslinėje literatūroje, matoma, kad daugiausiai mokslininkai socialinį saugumą sieja su socialine apsauga, o ne susitarimais ir santykiais tarp suinteresuotų šalių, kurioms svarbus socialinio saugumo užtikrinimas nacionalinio saugumo atžvilgiu.

Nuo seniausių laikų, kai žmonės pradėjo kurtis ir burtis į bendruomenes, buvo reikalinga apsauga nuo nenumatytų gyvenimo aplinkybių. Formalių socialinės apsaugos sistemų, skirtų pajamų rėmimui ir medicininei priežiūrai teikti, sukūrimas ir vystymas buvo svarbus žingsnis žmonių visuomenės raidoje. Įvairių formų oficialių socialinės apsaugos mechanizmų inspiravimas, pradedant savanoriškais grupiniais socialinės apsaugos mechanizmais ir baigiant privalomomis ar viešosiomis socialinės apsaugos sistemomis visame pasaulyje, liudija visuotinį žmogaus socialinės apsaugos poreikį ir aiškios informacijos svarbą (International Labour Conference, 2011, p. 7). Svarbiausia jaustis saugus. Teisė gyventi saugiai turi būti pripažinta esminiu stabilios darnios visuomenės požymiu (Council of Europe, 2004).

Socialinis saugumas ES politikoje siejamas su ekonomine situacija. Kuriant visuomenės gerovės valstybę daugelis procesų kelia naujus iššūkius visoms socialinėms grupėms. Pasak P. Adamso (1990), socialinė apsauga priklauso nuo darbingos kartos, nes tai yra kartų susitarimas. Pasak Gosto Esping-Anderseno (1990), mažesnės ar didesnės materialinės gerovės pasiūla yra susijusi su gerovės valstybės idėja. Pasak Korpi (1983), gerovės valstybė gali gyvuoti tik esant funkcionuojančiai demokratijai ir gerai piliečių gyvenimo kokybei. Kritzinger (2006), nagrinėdamas socialinės apsaugos istorinę raidą ES, nurodo socialinės politikos raidos etapus. Tačiau jie konkrečiai nenagrinėjo socialinės apsaugos klausimo, o kritiškai vertino visą ES socialinės politikos modelį ir jo įgyvendinimą. Kai 1989 m. Europos Komisija patvirtino ES socialinės chartijos įgyvendinimo

veiksmų programą, autoriai ją palaikė ir pabrėžė, kad joje išdėstytos pagrindinės socialinės teisės atspindi socialinės apsaugos sąvokas. 1992 m. pasirašytoje Maastrichto sutartyje buvo nustatyti socialinės politikos tikslai, o socialinės apsaugos užtikrinimas iškeltas į vieną svarbiausių prioritetų. Po šios sutarties vėlesnėse sutartyse palaipsniui buvo plėtojama nauja socialinės apsaugos vizija, kuri tapo dabartinės ES socialinės politikos pagrindu. Tamborini ir kt. (2011), S. Dickert-Conlin ir kt. (2004) teigimu, socialinė apsauga laikoma tik materialine pagalba, todėl jų tyrime ji siejama su ekonominiais pokyčiais. J. E. Diksonas (1999) teigia, kad socialinės apsaugos tikslas - patenkinti žmonių poreikius ir suteikti visų formų pagalbą (individualią, socialinę ir (arba) ekonominę) nelaimės atveju.

2007 m. pasirašius Lisabonos sutartį, ES požiūris į socialinę politiką labai pasikeitė. Pagal Sutarties bendrųjų nuostatų išlygą ji (Europos Sąjunga) derėtų kovoti su socialine atskirtimi ir diskriminacija, skatinti socialinį teisingumą ir apsaugą, lyčių lygybę, kartų solidarumą ir vaikų teises. (Lisabonos sutartis, 2007: 11). Pasak L. Dromantienės (2008), vienas iš Lisabonos strategijos tikslų - modernizuoti socialinę apsaugą sukuriant klestinčią gerovės valstybę. Tačiau galima teigti, kad, vertinant Lisabonos sutartį kaip visumą, joje taip pat sprendžiamas visos socialinės politikos modernizavimo klausimas, padedant pagrindus socialinės apsaugos garantijų įgyvendinimui.

Socialinė apsauga yra labai svarbi darbuotojų, jų šeimų ir visos bendruomenės gerovei. Tai pagrindinė žmogaus teisė ir pagrindinė priemonė socialinei sanglaudai kurti, taip padedant užtikrinti socialinę taiką ir socialinę įtrauktį. Tai yra nepakeičiama vyriausybės socialinės politikos dalis ir svarbi skurdo prevencijos ir mažinimo priemonė. Dėl nacionalinio solidarumo ir sąžiningo naštos pasidalijimo ji gali prisidėti prie žmogaus orumo, teisingumo ir socialinio teisingumo. Tai taip pat svarbu politinei įtraukčiai, įgalinimui ir demokratijos plėtrai (International Labour Conference, 2001).

Pasak W. Ginneken (2003) socialinis saugumas – kolektyvinėmis ir viešosiomis priemonėmis teikiama nauda asmenims ir namų ūkiams, siekiant užtikrinti minimalų gyvenimo lygį (p.279). Autoriaus teigimų socialinį saugumą reikia suprasti plačiąja prasme. Visų pirma, socialinio saugumo egzistavimas parodo, kad žmonės turi individualias socialinės apsaugos teises. Antra, socialinės apsauga teikiama viešųjų arba kolektyvinių – dažnai savanoriškų – ne pelno susitarimų kontekste. Trečia, socialinės apsaugos tikslas, o tuo pačiu ir jos vaidmuo neturėtų būti painiojamas su užimtumu ir ekonomiką skatinančia politika. Galiausiai pabrėžiama, kad socialinė apsauga yra susijusi ne tik su ribotu nenumatytų atvejų spektru, bet ir su išlaidų, susijusių su pagrindiniais poreikiais, pvz., medicinos priežiūra, švietimu, būstu ir maistu, poveikio namų ūkių biudžetams mažinimu. Socialinės apsaugos sistema yra sudaryta iš keturių sudedamųjų dalių: draudimo, išmokų, finansavimo ir

administravimo. Kiekvienas iš jų turi tam tikrus komponentus, kuriems galima nustatyti rodiklius. Visi šie komponentai turi įtakos tam, kaip veiksmingai gali būti vystoma socialinė apsauga.

Socialinės apsaugos kaip visumos sąvoka pristatoma Bučinskas nagrinėjant vaikų socialinės apsaugos idėją. Jis cituoja ET rezoliuciją (1974 m.), teigdamas, kad socialinė apsauga "...yra nacionalinių institucijų uždavinys, kurio sprendimas susijęs su glaudesniu institucijų ir visuomenės bendradarbiavimu, siekiant užtikrinti palankias visuomenės gyvenimo ir darbo sąlygas bei tobulinti socialinių ir ekonominių problemų sprendimo įgyvendinimo metodus". (p. 25-26). Ekonominis aspektas pabrėžiamas kaip vienas iš esminių socialinės apsaugos reikalavimų Europos Sąjungos kontekste.

Klausimas, ar įmanomas visiškas socialinis saugumas visose socialinėse klasėse, kas tiesiogiai susiję su teisingu išteklių pasiskirstymu. Kalbant apie socialinį saugumą/gerovę, išteklių vaidmuo čia vaidina svarbų vaidmenį. Pasak V. Laurėno (2018), gerovei reikia išteklių – materialinių- finansinių, intelektinių ir dvasinių. Žmonių istorijoje taip dar nebuvo, kad išteklių būtų pakankama. Dalijimasis ištekliais yra kartinė jo dalyvių saugumo problema, kadangi gerovei reikalingų gyvenimo sąlygų ir reikmenų dalijimasis reiškia socialinį skilimą. Socialinio skilimo produktas – socialinė nelygybė (p. 52.). Ar tik valstybė yra atsakinga už socialinį skilimą, socialinę nelygybę? I. Stamm (2017) analizuodamas žmogaus teisių ir socialinio saugumo ryšį, teigia, kad socialinis saugumas pats savaime neturi vertės. Svarbu yra tik saugumo sistemos funkcionalumas ir gebėjimas įgalinti įvairias visuomenines grupes. Pagrindinė socialinės apsaugos funkcija – sugerti sociumo narių rizikos pasekmes ir užkirsti kelią žmonių skurdui bei visuomenės susiskaldymui. Tuo grindžiama teisė į socialinę apsaugą, kurią turėtų garantuoti vyriausybės ir valstybės institucijos. Tačiau autorius pabrėžia, kad socialiniu saugumo mechanizmais turi būti siekiama skatinti visų žmonių savarankiškumą, nepaisant jų ekonominių sunkumų. Taigi valstybė iš dalies perkelia socialinio gerbūvio sukūrimo atsakomybę ant žmonių.

Nagrinėdamas socialinės apsaugos idėją, A. Bučinskas pabrėžia įvairių socialinių grupių reikšmę ir skirtingus socialinės apsaugos išraiškos būdus jų atžvilgiu: "Kai kurie socialinio saugumo jausmo komponentai yra skirtingi, aktualūs tik vienai socialinei grupei". (p. 26). V. Laurėnas (2018) taip pat pabrėžė socialinių grupių nelygybę, įrodydamas, kad demokratija pati savaime negali užtikrinti socialinio saugumo ir socialinio teisingumo: „demokratija neišsprendžia gerovės ir vidinio saugumo problemų, didesnėje dalyje demokratinių šalių išlieka skurdo rizika“ (p. 49).

Socialinis saugumas yra visuotinis poreikis ir pripažįstama kaip pagrindinė žmogaus teisė tiek Tarptautinės Darbo Organizacijos konvencijose, tiek Jungtinių Tautų chartijose. Dar 2001 metais vykusioje Tarptautinės Darbo Organizacijos konferencijoje buvo iškeltas socialinio saugumo svarbos

valstybei klausimas. Konferencijoje buvo nuspręsta, kad prasidėjus globalizacijai ir struktūrinio koregavimo politikai socialinė apsauga taptų kaip niekad reikalinga ir kad didžiausias prioritetas turėtų būti teikiamas politikai ir iniciatyvoms, kuriomis siekiama išplėsti socialinės apsaugos apsaugą tiems, kurie jos neturi, nes tai kartu yra nacionalinio saugumo klausimas (Ginniken, 2003).

Socialinis saugumas taip pat turi keletą dimensijų. Viena iš jų akcentuoja visuomenės socialines charakteristikas, grėsmėmis socialiniam saugumui dažnai laikomi procesai, kurie gali pakenkti valstybės piliečių gerovei apskritai – pavyzdžiui, socialinės nelygybės didėjimas, nusikalstamumas ir panašiai. Socialinis saugumas apima grėsmes tradicinei kalbai, kultūrai, religijai, nacionaliniam identitetui ir papročiams (Logvinova ir Gorkovenko, 2021).

2.2.Socialinio saugumo vaidmuo vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo sąveikoje

Dabartiniame valstybių raidos etape pagrindinis uždavinys – palaikyti nacionalinį šalies saugumą (Logvinova ir Gorkovenko, 2021, p. 1) Nacionalinis saugumas yra dviejų lygių t.y. vidaus ir išorės. Mokslinėje literatūroje vidaus nacionalinis saugumas apibrėžiamas kaip nacionalinės teisės, taikos, bei tvarkos palaikymas šalies teritorijoje, o priešingai išorinis nacionalinis saugumas reiškia saugumą nuo užsienio šalių agresijos (Orwa, 2019). Tiek vidaus, tiek išorinis saugumas yra neabejotinai viena iš pagrindinių valstybės funkcijų ir labai svarbi jos valdžiai bei suverenitetui.

Kiekviena tauta turi savitą sampratą, ką reikia apsaugoti, nuo ko ir kaip. Dažniausiai tai susiję su dideliais pavojais, todėl jiems šalinti pasitelkiamas nacionalinis pasirengimas. Šalies gyventojų ekonominei ir socialinei gerovei įtakos turi įvairios politikos kryptys, darančios įtaką nacionaliniam saugumui, kuris kartais vadinamas ateities gerovės užtikrinimu. Pasirengimas susidoroti su agresija, nesvarbu, ar ji ateina iš išorės, ar iš vidaus, yra tik vienas iš nacionalinio saugumo aspektų. Štai kodėl taip svarbu užtikrinti darnią socialinę regionų plėtrą, kurią galima pasiekti laiku identifikuojant ir įvertinant socialinei sferai kylančias grėsmes.

E. Matulionytės (2008) teigimu, socialinė rizika, priešingai nei karinės ir politinės grėsmės, dažnai kyla valstybės viduje. Formuodamos nacionalinio saugumo strategijas, vyriausybės dažnai slopina kitų valstybių tapatybes savo sienų viduje, nes baiminasi prarasti savo pačių kalbinį, kultūrinį, religinį ir etninį tapatumą. Kada visuomenės grėsmės virsta pavojumi nacionaliniam saugumui, ne visada akivaizdu. Pasak Buzano (1997), visuomeninės grėsmės "negali būti pagrįstai laikomos nacionalinio saugumo iššūkiais, kol jos nesukelia konfrontacijos tarp valstybių" (p. 169). Pagal 1996 m. Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą „Socialiai savarankišką, solidarią ir stabilią pilietinę visuomenę turi skatinti valstybinė socialinė politika.“ Siekdama sumažinti galimų socialinių

krizių rizikos veiksnius ir pavojus ir užtikrinti, kad socialinės darnos idealams nekiltų pavojus dėl pernelyg didelio turto ir skurdo skirtumo visuomenėje, valstybė turi vykdyti socialinę politiką, kuri būtų naudinga visiems jos gyventojams ir jai pavaldiems asmenims.

Pagal savo mastą socialinė rizika yra viena svarbiausių. Pavyzdžiui, rizikos elementu laikomas netolygus socialinis ir ekonominis augimas, dėl kurio didėja gyvenimo lygio atotrūkis tarp įvairių socialinių ir ekonominių grupių, teigiama 2002 m. Nacionalinio saugumo strategijoje. Dėl to gali padidėti nedarbo lygis, pablogėti tam tikrų socialinių grupių gyvenimo kokybė, skatinti socialinį ir politinį ekstremizmą. Tai ne tik didina nusikalstamumą, bet ir kelia grėsmę nacionaliniam saugumui.

Visais laikais socialinis saugumas buvo neatsiejama valstybės nacionalinio saugumo dalis. Tą įrodo I. Logvinova ir N. Gorkovenko (2021) tyrime išvardinti nacionalinio saugumo komponentai: ekonominis saugumas, socialinė apsauga, sveikata ir saugumas, asmens saugumas, maisto apsauga, viešas saugumas ir politinis saugumas. Išvardinti nacionalinio saugumo komponentai sąveikauja tarpusavyje ir yra vienos socialinės sistemos dalis, todėl galima teigti, kad socialinio saugumo komponentai tokie kaip pavyzdžiui kova su skurdu nusikalstamumu, darbo vietų, pajamų, sveikatos apsaugos ir socialinio aprūpinimo išsaugojimas ir kt. vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant vidinį ir išorinį nacionalinį saugumą (Zhigunova ir Nemova, 2019, p. 190). Socialinis saugumas kaip esminė vidinio ir išorinio nacionalinio saugumo sudedamoji dalis, yra vienas pagrindinių visos nacionalinės saugumo sistemos elementų. Nuo jo priklauso valstybės, visuomenės, šeimų, taip pat kitų socialinių grupių interesų įgyvendinimas (Kryshtanovych ir kt, 2020).

Postmodernūs socialiniai valdymo modeliai ir politinės valstybingumo formos įrodo, kad socialinis saugumas ir stabilumas yra nacionalinio saugumo pagrindas (Vasilev, 2018). Socialinis saugumas yra vienas iš pagrindinių nacionalinį saugumą garantuojančių veiksnių, nes jo įgyvendinimas užtikrina taiką ir teisingumą civilinio teisingumo atžvilgiu, socialinę ir finansinę pusiausvyrą, socialinį lygumą ir teisingumą (Georgiev ir Vlaeva, 2019, p. 261).

Socialiniam saugumui užtikrinti reikalingi specialūs mechanizmai, apjungiantys visus socialinėje-ekonominėje sferoje vykstančius procesus. Socialinės apsaugos mechanizmas – tai organizacinių, ekonominių ir teisinių priemonių, skirtų išvengti socialinių ir ekonominių grėsmių, taikymo sistema (Logvinova ir Gorkovenko, 2021, p. 2).

Bet kuris mechanizmas gali veikti efektyviai, jei laikomasi tam tikrų jo veikimo principų:

- sudėtingumas – atsižvelgiama į visus veiksnius, turinčius įtakos saugumo būklei;
- sistemingumas – nuolatinis visų socialinės ir ekonominės sferos formų, tiek išorinių, tiek vidinių, svarstymas;

- kintamumas – kelių socialinio ir ekonominio vystymosi sprendimo variantų nustatymas;
- priimtina rizika – turimų priemonių, skirtų apsaugoti žmones rinkos aplinkoje ir neleisti jiems viršyti ribinių verčių, įgyvendinimas (Logvinova ir Gorkovenko, 2021, p. 2).

Socialinio saugumo vaidmuo nacionalinio saugumo kontekste gali būti skirstomas į kelis lygius:

- pirmiausiai į strateginį lygį, kuris apima socialinio saugumo mechanizmą skirtą pašalinti socialinius prieštaravimus. Šis lygis pasižymi sistemą formuojančių socialinių - ekonominių sprendimų, kurie atspindi socialinės apsaugos užtikrinimo strategijose ir programose, raida;
- antra - taktinis lygis. Jis apima socialinio saugumo mechanizmą, kuris susideda iš užduočių, susijusių su konkrečių grėsmių pašalinimu;
- ir trečia - operatyvinis lygis. Šiame lygmenyje socialinės apsaugos mechanizmas veikia siekdamas pašalinti grėsmių ir neigiamo poveikio pasekmes (Zhigunova ir Nemova, 2019, p. 190).

Pateikta socialinės apsaugos užtikrinimo mechanizmo lygio gradacija atspindi valstybės nacionalinio saugumo užtikrinimo sistemoje. Socialinio saugumo mechanizmų ir vidaus ir išorės nacionalinio saugumo sistemos santykis išreiškiamas saugumo politikos, koncepcijos, nacionalinio saugumo strategijos kūrimu. Taigi socialinės apsaugos užtikrinimo procesas perauga į ekonomini ir nacionalinio saugumo užtikrinimą.

Kaip teigia M. Kryshtanovych ir kt. (2020) socialinis saugumas atspindi asmenų, socialinių grupių, visuomenės, taip pat ir valstybės socialinių interesų apsaugos būklę. Nuo socialinės apsaugos priklauso normalių visuomenės, gyventojų gyvenimo sąlygų užtikrinimas, tam tikrų socialinių grupių degradacijos prevencija, bei bendras tautos išlikimas.

Naujausi moksliniai tyrimai rodo, kad dabartinės sąlygos (pvz.: karas Ukrainoje, pandemijos poveikis, aukštas infliacijos lygis, ekonominio stabilumo mažėjimas ir kt.) didina socialinę įtampą šalyse, dėl ko smunka gyventojų gerovė ir gyvenimo kokybės lygis. Neigiamos tendencijos socialinėje srityje ir susikaupusios socialinės problemos kelia grėsmę nacionaliniam saugumui (Kryshtanovych ir kt., 2020). Dėl šios priežasties mokslininkai (Kryshtanovych ir kt., 2020; Lyndiuk, Buchyk ir Lyndiuk, 2020) sutelkia dėmesį į socialinės apsaugos grėsmių identifikavimą ir jų neigiamo poveikio neutralizavimą, siekiant gerinti Europos šalių valstybių socialinę politiką ir nacionalinį saugumą.

Mokslinėje literatūroje (Hama, 2017) pabrėžiama, kad siekiant užtikrinti šalių socialinį saugumą būtina nuolat atnaujinti socialinės apsaugos užtikrinimo išteklių bazę, konstruktyvaus saugumo sąlygas, apimančias būtinus organizacinius, vadybinius, teisinius, ideologinius aspektus ir stiprinti ryšį tarp visų socialinės aplinkos dalyvių (valstybė, visuomenė, žmogus).

M. Kryshtanovych ir kt. (2020) teigimu socialinio saugumo užtikrinimas yra neatsiejamas nuo valstybių socialinės politikos įgyvendinimo. Siekiant užtikrinti socialinį saugumą būtina užtikrinti šiuos viešosios politikos tikslus:

- mažinti nedarbą;
- be išimties visoms visuomenės socialinėms grupėms sukurti galimybę užsidirbti pajamas;
- užtikrinti visoms visuomenės socialinėms grupėms valstybines socialines garantijas;
- gerinti gyvenimo kokybės lygį šalyje;
- įgyvendinti socialines programas (Kryshtanovych ir kt. 2020)

Visgi šių viešosios politikos tikslų įgyvendinimas priklauso nuo socialinio saugumo sistemos, kuri visame pasaulyje susiduria su iššūkiais, siekiant užtikrinti visišką ir veiksmingą visų tikslų įgyvendinimą. Socialinės apsaugos teikimo spragos, didėjantis neformalumo lygis, nesaugumas ir nelygybė kelia pavojų, ne tik šalių socialiniam saugumui, bet ir vidaus nacionaliniam saugumui (Berg, 2015).

Socialinio saugumo vaidmuo išoriniam nacionaliniam šalių saugumui užtikrinti taip pat išryškėja ir analizuojant ES šalių tarpusavio ir šalių viduje atsakingų institucijų susitarimus ir santykius. ES reglamentai dėl socialinio saugumo sistemų koordinavimo yra išsamiausias ir plačiausias egzistuojantis daugiašalis susitarimas, taikomas visoms 27 ES valstybėms narėms, taip pat Islandijai, Lichtenšteinui, Norvegijai ir Šveicarijai ir apimantis visas devynias socialinės apsaugos šakas. Ligos, motinystės ir lygiavertės tėvystės, senatvės, maitintojo netekimo išmokos, ir kt. patenka į ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentų taikymo sritį. Be to, išskyrus kai kurias nurodytas schemas, reglamentas (susitarimas) taip pat taikomas tiek bendroms, tiek specialioms įmokinėms arba neįmokinėms socialinės apsaugos sistemoms, įskaitant sistemas, pagrįstas darbdavio atsakomybe. Dėl šios plačios aprėpties ES reglamentai yra išsamiausias egzistuojantis daugiašalis socialinės apsaugos susitarimas (International Labour Organization, 2022). Tarptautiniai socialinio saugumo susitarimai, dažnai vadinami „suvestiniais susitarimais“, turi du pagrindinius tikslus. Pirma, jie panaikina dvigubą socialinio draudimo apmokestinimą – situaciją, kai darbuotojas iš vienos šalies dirba kitoje šalyje ir privalo mokėti socialinio draudimo mokesčius abiem šalims nuo to paties

uždarbio. Antra, susitarimai padeda užpildyti išmokų apsaugos spragas darbuotojams, kurie savo karjerą pasidalijo tarp savo ir kitos šalies (Social Security Administration, 2022).

Tarptautiniai socialinio saugumo susitarimai gali būti dvišaliai susitarimai, kuriuos sudaro dvi šalys, siekdamos suderinti savo specifinius reglamentus, arba daugiašaliai susitarimai, leidžiantys kelioms šalims koordinuoti savo socialinio saugumo taisyklių dalis (ISSA, 2022). Pastaraisiais dešimtmečiais išaugus tarptautiniam mobilumui, vis daugiau šalių rengia tokius susitarimus. Nepaisant to, reikia daugiau dirbti įgyvendinant veiksmingus migrantų darbuotojų socialinių teisių apsaugos mechanizmus. Kaip teigia Veiksmingas šių susitarimų įgyvendinimas priklauso nuo konkrečių veiklos mechanizmų, ypač susijusių su keitimusi duomenimis tarp dalyvaujančių šalių. Siekiant reaguoti į didėjančią tarptautinių susitarimų dėl socialinės apsaugos skaičių ir didėjančią darbuotojų migrantų skaičių, reikia gerinti įgyvendinimo veiksmingumą ir mastelį. Siekiant reaguoti į didėjančią tarptautinių susitarimų dėl socialinės apsaugos skaičių ir didėjančią darbuotojų migrantų skaičių, reikia gerinti įgyvendinimo veiksmingumą ir mastelį, tam kad būtų užtikrintas (ISSA, 2022). Veiksmingi socialinio saugumo susitarimai ir bendros sistemos tarp skirtingų šalių garantuoja pajamų saugumą ir sveikatos apsaugą, taip prisidedant prie skurdo ir nelygybės prevencijos ir mažinimo bei socialinės įtraukties ir žmogaus orumo skatinimo. O šie veiksniai teigiamai veikia šalių nacionalinį saugumą.

Reziumuojant lengvai galime patvirtinti, kad socialinis saugumas yra nacionalinio saugumo komponentas. Siekiant išvengti karinių ir nekarinių, vidaus ir užsienio pavojų, galinčių trukdyti laisvai vystytis visiems nacionalinio gyvenimo procesams, nacionalinis saugumas – tai būseną, pasiekiamą sąmoningais, kryptingais nacionaliniais veiksmais. Socialinio saugumo lygis šalyje vaidina svarbų vaidmenį tiek vidaus, tiek nacionalinio saugumo kontekste. Socialinis saugumo lygis priklauso nuo veiksmų, kuriais šalinamos socialinės grėsmės. Pagrindinės socialinės grėsmės, kurios kelia riziką socialinio saugumo užtikrinimui, o kartu ir nacionaliniam saugumui yra nedarbas, gyventojų pajamų mažėjimas, socialinių garantijų neužtikrinimas, gyvenimo kokybės lygio mažėjimas, socialinių programų neįgyvendinimas ir kt. Įvardinti rodikliai yra vieni iš svarbiausių socialiniam saugumui užtikrinti. Socialinis saugumas yra glaudžiai susijęs su nacionaliniu saugumu ir labai jautriai reaguoja į neigiamus įvardintų socialinių rodiklių pokyčius. Socialinio saugumo priemonių įgyvendinimas tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu skatina visuomenės judumą ir palaiko geresnę socialinę padėtį, kas teigiamai veikia nacionalinį saugumą. Socialinio saugumo mechanizmų taikymas yra glaudžiai susijęs su nacionalinio saugumo politika ir nacionalinio saugumo strategija. Taigi socialinio saugumo užtikrinimo procesas yra nacionalinio saugumo užtikrinimo proceso dalis.

III. GEROVĖS VALSTYBĖS IR SOCIALINIO SAUGUMO RYŠIO ATVEJAI

3.1. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys Lietuvoje

Lietuvai esant Sovietų Sąjungos valstybei, jos politika rėmėsi centralizacija. Tik atgavus nepriklausomybę, šalis ieškojo tinkamiausio gerovės valstybės modelio, norint sustiprinti ekonominę ir socialinę situaciją, ir taip atsiriboti kuo toliau nuo buvusios sovietinės santvarkos. (Paluckienė, 1999). Lietuvai atgavus nepriklausomybę gerovės valstybės modelio pasirinkimas buvo akivaizdžiai problemiškas (Smalskys, 2005). Po nepriklausomybės šalis stengėsi kuo greičiau nuo centralizuotos politikos pereiti prie rinkos politikos. Tačiau nepakankamai stengiamasi racionaliai pasirinkti gerovės politikos modelius, didžiausias dėmesys buvo skiriamas ekonominiams rodikliams, o socialinė sritis – atsidūrė paskutinėje vietoje (Maniokas, 2005). Siekiama kiek įmanoma pagerinti ekonominius veiksnius ir su ja susijusią politiką, tačiau šios reformos neapima žmonių, nors jie ir turėtų būti ekonominių reformų objektas. (Rakauskienė, 2017).

Per paskutinį XX amžiaus dešimtmetį Lietuva išgyveno radikalius politinės, socialinės ir ekonominės situacijos pokyčius, pereinant iš sovietinės respublikos į nepriklausomą valstybę su naujai besivystančia rinkos ekonomika. Nuo politinių ir ekonominių reformų pradžios 1989 m., žlugus Sovietų Sąjungai, aplinkybės Lietuvoje kardinaliai pasikeitė ir šalies gyventojai atsidūrė naujoje, nepažįstamoje socialinėje aplinkoje. Spartūs politiniai ir ekonominiai pokyčiai padarė didelę įtaką socialinei, demografini ir sveikatos padėčiai Lietuvoje.

Po daugiau nei 20 pereinamojo laikotarpio metų Lietuva vis dar yra tarp atsiliekančių pagal socialinius rodiklius: skurdą, nepriteklių, pajamų nelygybę, šešėlinę ekonomiką, minimalų atlyginimą. Socialinės apsaugos išlaidos taip pat vienos mažiausių ES (Aidukaitė, 2011). Be to, pokomunistinis ekonominis ir socialinis pertvarkymas sutapo su gyventojų senėjimu, didėjančia migracija į šalį ir didėjančiu globalizacijos bei europeizacijos poveikiu pastaraisiais metais.

Kaip teigia kai kurie stebėtojai (Guogis, 2010; Guogis ir Bitinas, 2009), 1990 metais Lietuva padėjo pagrindus bismarkiškam socialinės apsaugos modeliui, kurį daugiausia sudarė valstybinio socialinio draudimo sistema ir socialinė parama bei papildoma specialioji pagalba. Tačiau socialinės politikos sistema, palyginti su sovietmečiu, tapo ne tokia universali ir visapusiška. Šie pokyčiai liečia pensijų draudimo fondus, būstą, sveikatos politiką, aukštąjį mokslą ir kitas socialinės politikos sritis (Aidukaitė, 2004, 2009). Kai kurie mokslininkai (Bohle, 2007; Lendvai, 2008) net sugrupavo Lietuvą kartu su Estija ir Latvija kaip artimą neoliberaliam gerovės valstybės modeliui, paremtam mažų gerovės valstybės išlaidų, didelės pajamų nelygybės, mažo minimalaus atlyginimo makroekonominiais rodikliais ir žemu dekomodifikacijos laipsniu.

Liberalizacijos kelias buvo ypač matomas per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvos ekonomikos nuosmukio ir krizių metu: 1993 m. – ekonominis nuosmukis, sukeltas atsiskyrimo nuo Sovietų Sąjungos; 1999 – ekonominė krizė Rusijoje, palietusi ir Lietuvos ekonomiką; 2008 – pasaulinė finansų krizė (Aidukaitė ir kt., 2012). Atliktas tyrimas, kurį atliko Aidukaitė ir kt. (2012) nurodo, kad politikos formuotojai Lietuvoje daro prielaidą, kad ekonomika lemia socialinės politikos pajėgumą, todėl pirmenybė turi būti teikiama ekonominei plėtrai, o ne socialiniams tikslams. Toks požiūris daro socialinę politiką priklausomą nuo ekonomikos ir finansų sluoksnių, todėl ją labai lengva manipuliuoti. Tai ypač išryškėjo ekonomikos augimo laikotarpiu iki 2008 m. Ekonomikos augimo metu buvo padidintos kai kurios išmokos: pensijų išmokos, visuotinė vaiko pašalpa, mokama kiekvienam vaikui iki 16 metų. 2008–2009 m. ekonominės krizės metu ekonomikos augimo laikotarpiu išplėstos naudos buvo sumažintos, o kai kurios – net sunaikintos.

Vis dėlto, detaliai panagrinėjus socialinės apsaugos programas, vis dar yra įrodymų, kad Lietuva neišsivystė į liberalią gerovės valstybės sistemą. Lietuvoje draudimu pagrįstos schemos vaidina svarbų vaidmenį socialinės apsaugos sistemoje ir tai nenuostabu, nes buvusi sovietinė sistema buvo pagrįsta užimtumu. Socialinės apsaugos sistemoje yra specialios pensijos pareigūnams ir kariams, teisėjams, mokslininkams ir visuomenės veikėjams. Lietuvoje yra gana dosnios ligos ir motinystės (nėštumo), tėvystės (mokamos vienam iš tėvų, išeinančiam vaiko priežiūros atostogų) ir tėvystės (tėvui) pašalpos. Šios išmokos priklauso nuo socialinio draudimo įmokų ir pilietybės arba gyvenamosios vietos. Nepaisant to, kai kurių iš šių išmokų dosnumas per 2008 m. finansinę krizę buvo sumažintas.

Kalbant apie socialinės apsaugos struktūras ir gyventojų aprėptį, socialinė apsauga Lietuvoje vis dar turi daugiau bismarkiškojo (socialinio draudimo) modelio požymių. Vis dėlto, kalbant apie socialinę pašalpą, minimalius atlyginimus ir socialinei apsaugai išleidžiamą BVP dalį, gerovės valstybė Lietuvoje, lyginant su gerai išsivysčiusiomis gerovės valstybėmis, rodo minusus (Aidukaitė, 2011). Santykinai mažesnis socialinių pašalpų lygis, net jei jos apima visus stokojančius, nepakankamai prisideda prie tinkamo gyventojų gyvenimo lygio užtikrinimo ir trukdo sėkmingai spręsti skurdo problemas, taip pat plėsti gerovės programas. (Aidukaitė, 2009). Nors Lietuvoje buvo stebimas ekonomikos augimas (ypač nuo 2001 iki 2008 m.), socialinė nelygybė, skurdas ir emigracijos lygis, taip pat nepasitikėjimas pagrindinėmis valstybės institucijomis palaipsniui didėjo (Aidukaitė ir kt., 2012, p. 255).

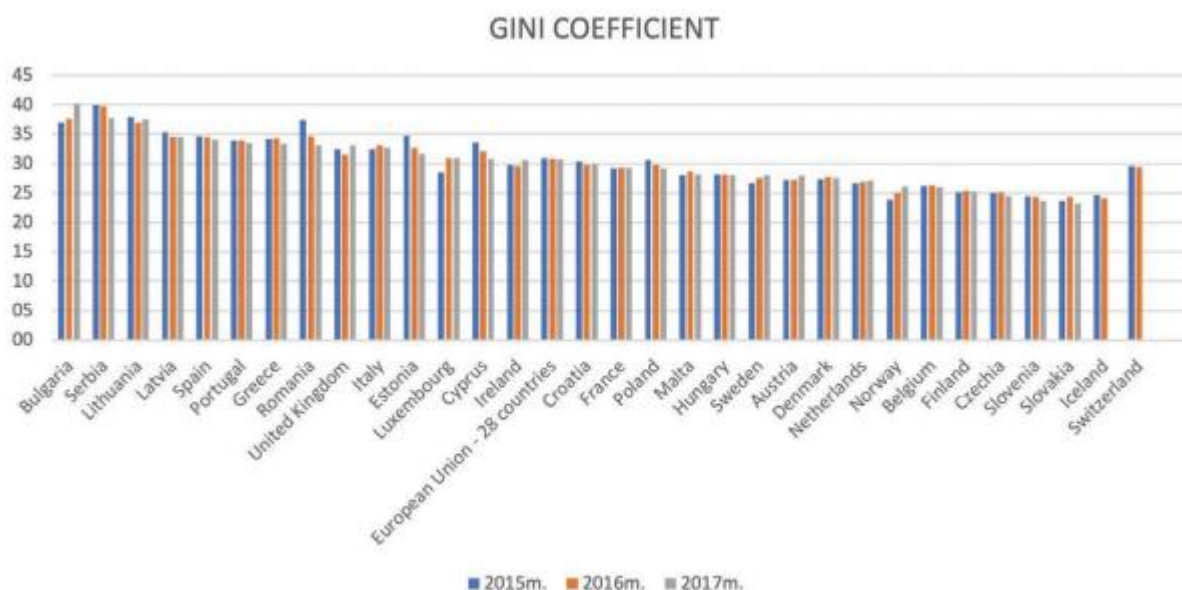
Didžiausia pajamų nelygybė pastebima Lietuvoje, vidutiniškai 35,5 proc. Lietuvoje yra viena didžiausių pajamų nelygybių visoje Europos Sąjungoje. Pajamų nelygybė Lietuvoje susiformavo iškart po nepriklausomybės atkūrimo. Tai lėmė augantis nedarbas, žemės reformos ir privatizavimas, kurie buvo žalingi daugumai gyventojų (Masso et al. 2012). Didelės pajamų nelygybės priežastį A.

Lazutka įvardija kaip susitelkimą tik į BVP augimą, bet ne į jo pasiskirstymą (Lazutka 2003). Autoriaus teigimu, Lietuva pasižymi didele pajamų nelygybe ir mažomis socialinio draudimo išlaidomis, o didžiausių socialinio draudimo išlaidų šalyse pajamų nelygybė yra žymiai mažesnė.

Lietuvoje pajamų nelygybė didėja dėl darbo užmokesčio paskirstymo skalės viršūnėje augančio darbo užmokesčio, o ne darbo užmokesčio namų ūkių pajamos neauga tokiu tempu. Nors jis šiek tiek sumažėjo, jis vis dar yra vienas didžiausių ES. 2015 metais sparčiausiai augo 10% turtingiausių ES gyventojų, nors 2016 metais augimas tapo nuosaikesnis. Kita vertus, sparčiai augant atlyginimams ir augant infliacijai, skurdžiausi (daugiausia negaunantys atlyginimų) taip sparčiai neaugo. 10 % skurdžiausių namų ūkių santykis su pajamų mediana nuolat augo ir padidėjo: nuo 10,23 maždaug ES vidurkio 2013 m. iki 12,45 – vienas didžiausių ES 2016 m.

Skurdo rizika (gyventojų, gyvenančių žemiau 50 proc. pajamų medianos) taip pat didėja Lietuvoje. Labiausiai pažeidžiamos grupės yra jaunimas, šeimos su mažais vaikais ir vyresni nei 65 metų asmenys.

3 pav. Pajamų nelygybė

Šaltinis: Inequalities in Lithuania high levels of inequality in a context of rapid economic growth

Prieiga: <https://gcap.global/wp-content/uploads/2019/06/9.3.a-report-LT.pdf>

Didelis pajamų nelygybės lygis ir prastos galimybės naudotis pagrindinėmis viešosiomis paslaugomis mažina mažesnio pranašumo piliečių ir kaimo gyventojų galimybes. Didelė dalis (69,2 proc.) vaikų yra skurde (palyginti su ES vidurkiu – 52,4 proc.). Nors kitose ES šalyse šis trūkumas

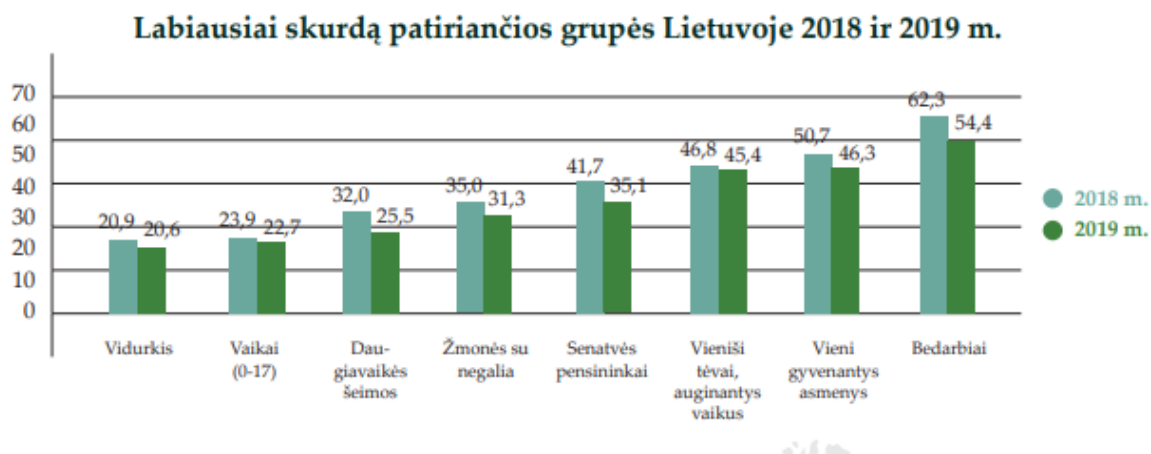
neatsispindi mokymosi rezultatuose, didelis skurdas ir socialinė atskirtis apsunkina geros kokybės sveikatos priežiūrą, vaikų priežiūrą ir išsilavinimą. Europos Komisija pagrindines pajamų augimo priežastis įvardija didelę žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo nelygybę, ribotą mokesčių sistemos progresyvumą ir silpną socialinę apsaugą. 2017-2018 metais, siekiant mažinti skurdą ir pajamų nelygybę, didinamas minimalus darbo užmokestis, didinamas neapmokestinamųjų pajamų ir socialinio draudimo pensijų dydis, didinamos valstybės remiamos pajamos, kas ypač aktualu socialinę paramą gaunantiems skurdo rizikos grupei priklausantiems asmenims. Be to, taikytos specialios priemonės vaikams ir jaunoms šeimoms remti būstą. (Jankauskaitė, 2019)

Lietuvoje nėra aišrios krypties ar požiūrio į socialinės politikos modelį. Apskritai Lietuva neturi metodologiškai pagrįstos ilgalaikės socialinės ir ekonominės šalies raidos koncepcijos bei jos sistemingo įgyvendinimo priemonių. Todėl socialinė politika Lietuvoje daugiausia buvo orientuota į „gaisrų gesinimą“, o ne į strateginį, nuodugnų problemų sprendimą (Šileika, Paškevičiūtė 2013).

Socialinio teisingumo indekso ataskaitoje kaip stipriausia vieta Lietuvoje minima švietimo sistema, užtikrinanti lygias švietimo galimybes. Tačiau yra labiau išryškinamos Lietuvos silpnybės, o ne stiprybės – skurdas, socialinė atskirtis, didelis nedarbas, ypač jaunimo ir žemos kvalifikacijos žmonių, bei ilgalaikis nedarbas. Galiausiai sveikatos priežiūros paslaugų teikimas yra įvardyta kaip viena iš silpniausių Lietuvos vietų, ypač dėl itin dažnų atsiskaitymų iš savo kišenės. Ekspertų teigimu, tai jautriausia sritis, kurioje labiausiai reikia laipsniškų politikos reformų.

Spartus augimas per pastaruosius du dešimtmečius Lietuvos pajamas vienam gyventojui priartino prie EBPO vidurkio, tačiau santykinis skurdas pastaraisiais metais išaugo ir išlieka aukštas, nors pastaruoju metu buvo ir džiuginančių ženklų. Pagyvenę žmonės, žmonės su negalia, vieniši tėvai, mažiau išsilavinę ir bedarbiai yra vienos pažeidžiamiausių grupių, kurių skurdo lygis gerokai viršija bendrą gyventojų skaičių. Skurdo mažinimas yra pagrindinis politikos prioritetas ne tik siekiant sumažinti nepageidaujamas socialinės atskirties pasekmes, bet ir didinti nukentėjusių grupių galimybes ir potencialą.

4 pav. Labiausiai pažeidžiamos grupės

Šaltinis: Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje 2020

Prieiga: https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/2020/10/Skurdas-ir-socialine-atskirtis_2020.pdf

Poreikis veiksmingai kovoti su skurdu dabartinėmis aplinkybėmis yra dar svarbesnis, nes dėl COVID-19 krizės kilo pavojus pastarojo meto darbo rinkos patobulinimams, įskaitant didėjančią neformalumą ir nevienodą naštą neturtingesniems namų ūkiams. Žemos kvalifikacijos reikalaujantys darbai dažniausiai koncentruojami tuose sektoriuose, kuriuos labiausiai paveikė uždarumas, pavyzdžiui, maitinimo ir apgyvendinimo sektoriuose. Vyriausybė greitai reagavo į krizę imdamasi priemonių, kad apsaugotų pajamas ir darbo vietas bei apsaugotų skurstančiuosius. Tai apima trumpo darbo laiko schemas, paramą nestandartiniais darbuotojams, daugiau lėšų aktyvinimo politikai, taip pat socialinių pašalpų didinimą.

Pandemija iškėlė į pirmą planą du svarbius klausimus apie socialinės sanglaudos ir solidarumo palaikymą visuomenėje. Pirma, tai senas naujas socialinės lygybės klausimas; neproporcingai nukentėjo silpniausi visuomenės nariai, praradę pragyvenimo šaltinį, darbą ir kai kurias ateities perspektyvas, ypač tuos, kurie dirba labiausiai paveiktuose ekonomikos sektoriuose (paslaugų, svetingumo, mažmeninės prekybos). Antra, tai mažiau aptarinėjamas socialinio mobilumo klausimas, susijęs su individų ir namų ūkių galimybėmis judėti tolyn socialinės hierarchijos arba stratifikacijos sistemoje. Dėl griežtų karantino priemonių asmenims taikomų apribojimų visuomenė beveik pusę metų praleido uždaroje patalpoje, sumažinti socialinių sąveikų laipsnį ir taip mažinti socialinį kapitalą, kuris yra vienas iš pagrindinių socialinį mobilumą lemiančių veiksnių. Naujausi duomenys rodo, kad kai kurios profesijos per naktį beveik paseno, o kitų paklausa išaugo, todėl atsirado dar daugiau darbo vietų ir įgūdžių neatitikimo bei skaitmeninės atskirties, ypač tarp jauniausių ir vyriausių darbo jėgos narių visoje šalyje.

Todėl vyriausybė paskelbė vieną iš artimiausių tikslų – suteikti visiems vienodas galimybes. Daroma prielaida, kad ekonomikos struktūrinis koregavimas pandemijos metu galėjo paskatinti visuomenę iš socialiai netolygios ir įsitvirtinusios nelygybės, tokiose kaip pajamų nelygybė, lyčių nelygybė, nelygybė pagal amžių, tapti lygiateisiškesniais ir socialiai mobilesniais piliečiais.

Nesutariama dėl socialinės nelygybės Lietuvoje priežasčių, jei ne dėl masto. Tie, kurie atkreipia dėmesį į dabartinę didelę pajamų nelygybę (Lietuvos Gini koeficientas yra vienas didžiausių ES, pažymėtas visuose naujausiuose oficialiuose pranešimuose, įskaitant Europos Komisijos ir EBPO), teigia, kad tokį nelygybės lygį lėmė ribotas mokesčių sistemos progresyvumas, dideli atotrūkiai tarp žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir netinkama išmokų sistema. Kiti, ieško daugiau sisteminių priežasčių, aiškindami socialinę nelygybę dėl politinių sprendimų, o ne dėl ekonominių būtinybių. Čia argumentuojama, kad nelygybė atsiranda ten, kur visuomenės nariai turi mažesnes ir nevienodas galimybes įgyti kokybišką išsilavinimą, įgyti specialių įgūdžių, reikalingų norint pradėti dirbti gerai apmokamą darbą, arba priimti investicinius sprendimus dalyvauti platesnėje ekonomikoje. Neproporcingus skirtumus tarp namų ūkių sukuria ribota turtų kaupimo ir perdavimo iš kartos galimybė.

Lietuvos namų ūkius pagal gyventojų pajamų rodiklius galima suskirstyti į tris socialines grupes: aukštesniąją, viduriniąją ir žemesniąją klasę. Vidurinė klasė yra didžiausia visuomenės dalis. Tačiau nėra aiškaus supratimo, kokio dydžio yra šis vidurinis sluoksnis. Šalies vartotojų rinkos segmentus tyrusių „Swedbank“ analitikų teigimu, praėjusių metų pabaigoje (2020 m.) vidurinei klasei buvo galima priskirti apie 57 proc. Vidutinių pajamų namų ūkiai apibrėžiami pagal EBPO naudojamą nomenklatūrą, kur vidutinių pajamų klasė reiškia namų ūkius, kurių pajamos sudaro nuo 75 iki 200 procentų nacionalinių pajamų medianos. Skaiciuojama, kad aukštesniajai klasei priklauso apie 10 procentų Lietuvos visuomenės; šis segmentas gauna trečdalį visų šalyje apmokestinamų pajamų. Taip pat pranešama, kad du trečdaliai namų ūkių, maždaug atitinkančių viduriniąją klasę, gauna apie 40,5 procento visų deklaruotų gyventojų pajamų. Taigi žemesniajai klasei tenka apie 30 procentų visų pajamų. Tačiau analitikai puikiai žino, kad pajamų statistika neatskleidžia tikrojo socialinių ir ekonominių skirtumų tarp skirtingų namų ūkių grupių ar klasių gylio. Socialinės struktūros supratimo raktas yra materialaus turto (pinigai, akcijos, obligacijos, turtas, pastatai, įranga, inventorių, taurieji metalai, meno objektai) nuosavybė – sukaupto turto paskirstymas.

Galbūt tinkamesnis požiūris yra žiūrėti į klasių struktūrą kaip į socialinį konstrukta, žiūrint ne į asmenų pajamų rodiklius, o klausiant jų, kuriems socialiniams sluoksniams jie pirmiausia priskiria save. Praėjusį rudenį „Swedbank“ atliktos visuomenės apklausos duomenimis, vienas procentas apklaustųjų save laikė elitu, tai yra aukštesne klase. Apie 10 procentų apklausoje dalyvavusių asmenų laikė save aukštesne vidurine klase. Penkiasdešimt devyni procentai teigė priklausantys viduriniajai

klasei, tačiau kartu nurodė, kad norint padoriai gyventi reikia 60 procentų papildomų pajamų, todėl kyla abejonių, ar juos visus galima priskirti vidutinės pajamas gaunantiems namų ūkiams. Be to, 25 procentai save priskyrė žemesnei vidurinei klasei, o 6 procentai pripažino, kad yra neturtingi. Svarbu tai, kad šie skaičiai išliko gana stabilūs daugelį metų iš eilės; tapatinimasis su aukštesne vidurine klase ir vidurine klase 2019–2020 metais išaugo tik 1 procentu, o su žemesne vidurine klase save identifikuojančių respondentų dalis sumažėjo 2 procentais. Tai aiškiai parodo, kad socialinis mobilumas didžiausio ekonomikos augimo laikotarpiu (kai Lietuvos BVP augo beveik 4 proc.) buvo minimalus, o Lietuvos socialinė struktūra beveik fiksuota.

Pasaulio socialinio mobilumo indeksas 2020 (paskelbtas Pasaulio ekonomikos forumo praėjusių metų sausį) nustatė keletą gyvybiškai svarbių socialinio mobilumo aspektų, kuriuose Lietuva yra prasčiau nei kitos ES šalys. Šie akcentuoti aspektai yra socialinė įvairovė mokyklose (didėjantis atotrūkis tarp švietimo kokybės privačiose ir valstybinėse mokyklose, kuriose atliekama išankstinė mokinių atranka), aktyvios darbo rinkos politikos trūkumas (esama politika skirta remti daugiausia žemą kvalifikuoti darbai). Yra gana aukštas nedarbo lygis tarp darbo jėgos, turinčios pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, taip pat tarp darbo jėgos kaimo vietovėse, ekonomikoje išlieka žemas darbuotojų pajamų lygis, žemas bendradarbiavimo lygis darbo jėgos ir darbdavio santykiuose,

Naujausi Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos paskelbti duomenys apie gyventojų pajamų pokyčius per praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį, patvirtino, kad pajamų pokyčiai priklauso nuo darbuotojų socialinių sąlygų. Nors per praėjusių metų III ir IV ketvirčius atlyginimai vidutiniškai augo 11,3 ir 13,3 procento, o socialiai apdraustų darbuotojų sumažėjo tik 1,9 procento, šis vidutinis atlyginimų augimas siekė prarastų darbo vietų kainą. Vasario 1 d. nedarbo lygis siekė 16,4 procento, o tai daugiau nei du kartus viršija ES vidurkį. Moterų bedarbių skaičius Lietuvoje išaugo 88,9 proc., vyrų nedarbas per tą patį laikotarpį išaugo 69,3 procento. Savarankiškai dirbančių asmenų sumažėjo 58 proc., o tai rodo, kad labiausiai nukentėjo individualios ir mažos įmonės.

Tyrimai nustato trijų tipų veiksnius, lėmusius pajamų ir socialinę nelygybę Lietuvoje. Pirma, tai susiję su valstybės ekonomine politika. Lietuva progresinio apmokestinimo neįvedė ir didžioji dalis surenkamų mokesčių yra gyventojų pajamų mokestis. Pradinio kapitalo kaupimo visuomenėje laikotarpiu kapitalo apmokestinimo nepalaikė nė viena vyriausybė. Antra, socialiniai ir demografiniai veiksniai, tokie kaip beveik trečdalis darbo jėgos emigracija, prisidėjo prie didelio darbo jėgos ir kūrybinių talentų praradimo. Trečia, psichologiniai veiksniai, įskaitant fizinę ir psichinę gyventojų sveikatą, asmenines savybes ir požiūrį, mąstymą, elgesį, baimes ir traumas, neigiamai paveikė visuomenę. Lietuvoje yra didžiausias savižudybių rekordas ES (2016 m. 100 000 gyventojų teko 28,3 atvejo). Naujausi tyrimai parodė, kad, kaip pranešama, „Lietuvos atveju makroekonominės ir darbo rinkos sąlygos yra stipriai susijusios su bendromis ir vyrų savižudybėmis“. Tolesnio paaiškinimo

ieškoma potrauminio streso, kurį sukėlė užsitęsęs teroro periodai pokario kartose. Pastaruosius kelerius metus Lietuvoje atsivėrė diskusija apie psichikos sveikatos problemas, aktyviau plėtojami karštieji telefonai, vykdomos reformos ligoninėse ir psichikos sveikatos centruose. Tačiau aktyvesnė darbo politika, didinanti ateities perspektyvas tiek jauniausiems, tiek vyresniems visuomenės nariams, dar turi būti formuojama ir įgyvendinama.

Nors su priemonės gali padėti atsukti skurdo laikrodį atgal, Lietuva ir toliau susiduria su svarbiais ilgalaikiais skurdo iššūkiais, kuriuos būtina spręsti. Šiuo tikslu per pastaruosius kelerius metus buvo imtasi visapusiškų politinių veiksmų. Reformos padidino pagrindinių piniginių išmokų, ypač šeimoms, tuo pačiu sustiprindamos paskatas dirbti ir padaryti darbo rinką lankstesnę. Tačiau socialinės pašalpos išlieka palyginti mažos. Socialinės paslaugos taip pat turi geriau patenkinti pažeidžiamų grupių poreikius teikiant labiau pritaikytą ir visapusišką pagalbą. Siekiant sumažinti skurdą, labai svarbu sumažinti deficitą tokiose svarbiose srityse kaip vaikų priežiūra, ilgalaikė priežiūra ir socialinis būstas. Nuolatinis neformalumas darbo rinkoje taip pat turi įtakos skurdui, silpnina mažiau kvalifikuotų asmenų socialinę apsaugą. Šiuo metu įgyvendinama vyriausybės socialinė darbotvarkė sprendžia daugelį šių trūkumų ir daro pažangą kovojant su skurdu ir socialine atskirtimi.

Dabartiniai politiniai pokyčiai Lietuvoje daugeliui žmonių suteikė susirūpinimo dėl didėjančios imigracijos, pajamų nelygybės ir skurdo šalyje. **Prezidentas Gitanas Nausėda** pažadėjo paliesti šias problemas ir kovoti su skurdu Lietuvoje. Be to, 17,3% miesto gyventojų 2018 m. uždirbo disponuojamas pajamas, kurios buvo mažesnės už skurdo rizikos ribą. Kaimo gyventojų šis procentas siekė 34,4%. 2019 metais skurdo rizikos riba padidėjo vienu procentiniu punktu ir tapo aukščiausia tarp Baltijos šalių.

Tyrimai parodė, kad pajamų nelygybė stabdo visuomenės ir valstybės raidą. Nors Lietuva per nepriklausomybės laikotarpį padarė didelę pažangą ir yra viena greičiausiai augančių ekonomikų Europoje, pajamų nelygybė šalyje šiuo metu yra viena didžiausių Europos Sąjungoje. 2016 metais turtingiausių ir skurdžiausių Lietuvos gyventojų pajamos skyrėsi septynis kartus ir tai nepagerėjo.

Pagrindiniai skurdo iššūkiai

Kliūtytys gauti minimalias pajamas: Lietuvoje žmonės, kuriems reikia socialinės paramos, dažnai susiduria su daugybe biurokratinių kliūčių, kurios labai apsunkina pagalbos gavimą. Be to, dėl stereotipų paplitimo ir pašalpos gavėjų stigmatizavimo jie atsisako prašyti minimalių pajamų. 2017 metais minimalias pajamas gavo apie 2,7% šalies gyventojų ir šis skaičius mažėja.

Skolos: Skolos taip pat yra pagrindinė priežastis, kodėl daugelis lietuvių gyvena skurde. Teisingumo ministerijos duomenimis, 2017 metų spalį skolų, kurios perėjo antstoliams, turėjo 292

612 žmonių. Beveik 10% visų Lietuvos gyventojų yra skolingi. Ilgą laiką šalyje buvo galima išskaičiuoti iki 50% minimalaus atlyginimo ir 70% nuo minimalų atlyginimą viršijančios sumos. Dėl to skurdą patiriantys žmonės rečiau ieško legalaus darbo, o tai padeda gilinti skurdo spąstus. Be to, net jei jie dirbtų, jie negalėtų išlaikyti pakankamai pajamų, kad galėtų pragyventi. Beveik 60 % atvejų jie yra skolingi Valstybei, 37 proc. atvejų yra skolingi privačioms įmonėms, o trimis procentais – kitiems asmenims. Dėl to skolingi lietuviai dažnai patenka į socialinės paramos sistemą, dirba nelegaliai arba kreipiasi pagalbos į artimuosius.

Išsilavinimas: Valstybės kontrolės ataskaitoje teigiama, kad mažesnių mokyklų, dažniausiai kaimo vietovių, mokinių rezultatai yra žemesni Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Konkrečiai, 30 % audituotų mokyklų turėjo jungtines klases. Lietuva neužtikrina vaikų teisės į mokslą.

Energetinis nepriteklis: Lietuvoje įstatymai tiksliai neapibrėžia energetinio skurdo sąvokos. Tačiau 29% Lietuvos gyventojų susiduria su sunkumais apmokėti sąskaitas už šildymą. 2016 m. 18 % pranešė, kad gyvena būste, kurį paveikė drėgmė, skersvėjis ir nuotėkis. Šie skaičiai yra vieni prasčiausių visoje ES ir rodo, kad daugelis Lietuvoje kenčia nuo energijos nepritekliaus.

Dirbančių asmenų skurdas: dirbančių asmenų skurdo lygis Lietuvoje kasmet skiriasi ir yra panašus į ES vidurkį. 2017 metais skurdo grėsmė buvo 8,5 proc. Tačiau svarbu pažymėti, kad šis rodiklis gali būti žemas iš dalies dėl to, kad vidutinės dirbančiųjų pajamos yra mažos. Lietuvoje gana lengva susirasti darbą už minimalų atlyginimą, tačiau minimalią algą mokamo darbo Lietuvoje pragyventi neužtenka.

Prezidentas ir jo planai

2019 m. gegužės 26 d. antrajame rinkimų ture 2019 m. gegužės 26 d. ekonomistas Gitanas Nausėda surinko 65,8 proc. Daugelis manė, kad naujai išrinktas prezidentas Gitanas Nausėda, bankininkystės ir ekonominės analizės specialistas, išspręs socialines problemas, įskaitant skurdo mažinimą. Jis taip pat paskelbė, kad didins gerovės valstybės apsauginį vaidmenį, o prezidentūra prižiūrės prieštaringai vertinamų švietimo ir sveikatos apsaugos reformų įgyvendinimą.

Nors Lietuvos prezidentai tiesiogiai nekuria ekonominės politikos, Nausėda planavo siekti tarppartinių susitarimų, kad užpildytų atotrūkį tarp turtingųjų ir vargšų bei sumažintų regioninius skirtumus. „Mes neturėsime gerovės valstybės, jei rūpinsimės tik savimi, kol socialinė nelygybė didėja“, – po priesaikos parlamente pareiškė Nausėda. Prezidentas taip pat siekia plėsti bendradarbiavimą su Baltijos šalių erdve. Jis inicijuoja dažnus susitikimus su trijų Baltijos šalių vadovais. Tuo tarpu Nausėda nurodė, kad sieks stipresnių santykių tiek su ES, tiek su JAV, gerins gynybą Lietuvoje.

Ateities viltis

Nors prezidentas Gitanas Nausėda neabejotinai turi daug žadančių planų Lietuvos ateičiai, kitos asociacijos, tokios kaip Europos kovos su skurdu tinklas Lietuva (EAPN Lietuva), taip pat stengiasi kovoti su skurdu ir atskirtimi. EAPN Lietuva buvo įkurta 2006 m. Siekia stiprinti Lietuvos NVO institucinius gebėjimus ir palengvinti jų bendradarbiavimą su nacionalinėmis ir vietos valdžios institucijomis mažinant skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje. Asociacija vienija 42 kovos su skurdu organizacijas, kurios siekia mažinti socialinę atskirtį visoje Lietuvoje.

Be to, UNICEF programa Lietuvoje padarė pažangą mažinant vaikų skurdą ir didinant vaikų teises. 2004-uosius Lietuva paskelbė vaikų sveikatos metais ir nuo tada daugiau dėmesio bei išteklių skyrė į vaikus orientuotoms nacionalinėms sveikatos paslaugoms ir programoms. Be to, UNICEF padėjo sustiprinti Nacionalinės visuomenės sveikatos tarnybos veiksmingumą ir suteikė techninę pagalbą kuriant nacionalinę jaunų žmonių sveikatos rodiklių duomenų bazę.

Įgyvendindamas iniciatyvą "Gerovė Lietuvai", prezidentas pirmąją savo kadencijos dalį orientavosi į sritis, kuriose reikėjo skubių proveržių – atskirties mažinimą, valstybės stiprinimą, žaliąją darbotvarkę ir teisingumo gerinimą.

Atotrūkio mažinimas

Gerovės valstybė yra pusiausvyra tarp ekonomikos augimo ir socialinio teisingumo. Visi turėtų džiaugtis ekonomikos augimo poveikiu. Todėl, siekiant ekonomikos augimo tikslų, reikia spręsti Lietuvoje išliekančias socialinės atskirties ir pajamų nelygybės problemas. Ekonomikos augimas ir visų formų nelygybės mažinimas yra Prezidento prioritetai. (Welfare Lithuania.Key activities of the President, 2022)

Socialinės atskirties ir pajamų nelygybės atotrūkio panaikinimas:

Spartesnis pensijų augimas. Teisės aktų pakeitimais inicijuotas naujas greitesnio senjorų ir neįgaliųjų pensijų indeksavimo modelis. Siekiant sumažinti pensijų gavėjų skurdo ar socialinės atskirties riziką, buvo siekiama papildomai kasmet sparčiau indeksuoti pensijas, kol vidutinė pensija sudarys bent 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio. Vidutinė pensija 2019 m. buvo 345 EUR, 2022 m. – 465 EUR, o 2024 m. prognozuojama, kad ji bus 544 EUR.

Geresnė situacija dirbantiems žmonėms. Siekiant pagerinti dirbančių žmonių padėtį, teisės aktų pakeitimais 2 kartus padidinta minimali neapmokestinama asmeninė pašalpa mažiausias pajamas gaunantiems asmenims. Asmeninė pašalpa padidinta 110 eurų, siekiant ją priartinti prie minimalios mėnesinės algos ir padaryti mokesčių sistemą teisingesnę.

Pagalba karantino metu. Prezidentas pasiūlė sušvelninti COVID-19 pandemijos padarinius, visiems Lietuvos vaikams skiriant vienkartinę 120 Eur išmoką, o vaikams su negalia, daugiavaikėse šeimose augantiems vaikams ir mažas pajamas gaunančiuose namų ūkiuose gyvenantiems vaikams – 200 Eur išmoką. Seimui priėmus įstatymą, šias išmokas gavo daugiau kaip 507 000 vaikų, arba apie 330 000 šeimų.

Geresnė padėtis žmonėms su negalia. Prezidentas inicijavo įstatymo pataisas, kuriomis siekiama užtikrinti geresnę ir teisingesnę neįgalųjų socialinę apsaugą nedarbo atveju, taip pat Sveikatos draudimo įstatymo pataisas, kurios mažina vaistų ir medicinos pagalbos išlaidas vaikams ir suaugusiems su negalia bei senjorams. Prezidentas skatina gerąją patirtį sudarant tinkamas sąlygas žmonėms su negalia: paskelbta informacija ir Prezidento rūmų patalpos pritaikytos žmonėms su negalia, o Pilietinio ugdymo centras organizuoja veiklas intelekto sutrikimų turintiems vaikams. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje 2021 m. Prezidento kreipimasis į tautą buvo pritaikytas žmonėms su intelekto negalia, o vertimas į gestų kalbą tapo neatsiejama Prezidento komunikacijos dalimi.

Isteigtas sveikatos ekspertų komitetas. Siekdamas užtikrinti tinkamą Lietuvos žmonių apsaugą COVID-19 pandemijos metu, Prezidentas įsteigė sveikatos ekspertų komitetą. Ekspertai daugiausia dėmesio skiria epidemiologinės situacijos valdymui, vakcinacijos skatinimo priemonėms, sveikatos priežiūros paslaugų efektyvumui pandemijos atveju, o prieš Europos Vadovų Tarybos susitikimą pataria prezidentui tarptautinės pandemijos valdymo klausimais. (Welfare Lithuania.Key activities of the President, 2022)

Galimybių gauti išsilavinimą gerinimas:

Seimo priimtas "Equal Start" paketas. Siekiant sumažinti mokymosi pasiekimų spragas ir socialinę atskirtį, užtikrinti, kad socialiai remtinų šeimų vaikai gautų priešmokyklinį ugdymą visą darbo dieną ir iš valstybės biudžeto skirti papildomų lėšų maistui ir transportui.

Seimas priėmė tikslinių stipendijų pataisą. Tikslinės stipendijos skiriamos kaip paskata ne tik aukštųjų mokyklų studentams, bet ir profesinių mokyklų studentams, studijuojantiems profesijas, kurių Lietuvai reikia. Įstatymas nustato tikslinių stipendijų planavimo sistemą, pagrįstą regioniniais poreikiais.

Teisės į aukštąsias mokyklas paketo pateikimas Seimui. Naudojant Tarpinių pasiekimų vertinimo duomenis, siekiama sukurti mokymosi pasiekimų gerinimo bendrojo ugdymo sistemoje sistemą. Būtų sukurtas tvarus ir veiksmingas perėjimo prie aukštojo mokslo mechanizmas, kuris sudarytų sąlygas asmenims atitikti stojimo reikalavimus ir sukurtų alternatyvių būdų įgyti aukštąjį mokslą, remiantis asmens profesine ir darbo patirtimi, dabartine kvalifikacija ir kitomis kompetencijomis. (Welfare Lithuania.Key activities of the President, 2022)

Regioninio atotrūkio mažinimas:

Memorandumas tarp politinių partijų. Politinės partijos 2020 m. prezidento kvietimu pasirašė susitarimo memorandumą dėl vietos valdymo stiprinimo.

Konstitucinio įstatymo pataisa. 2021 metų gruodį Seimui buvo pristatytas Konstitucijos pataisos projektas, įgyvendinantis fiskalinį susitarimą, kuris padidintų savivaldybių skolinimosi galimybes žaliajai pertvarkai ir skaitmeninimui.

Dėmesys regioninei infrastruktūrai. Prezidentas aktyviai rėmė kelių priežiūros ir plėtros programų restruktūrizavimo finansavimą, kuris leistų savivaldybėms savo nuožiūra gauti ir skirti daugiau lėšų. Daug dėmesio skirta viešojo transporto stiprinimui regionuose. (Welfare Lithuania.Key activities of the President, 2022)

Prezidentas Gitanas Nausėda 2021 metais dalyvavo ES aukščiausiojo lygio susitikime, kuriame aptarė socialinės politikos tikslus. Pandemija išryškino socialinės nelygybės problemą ES, o Europos vadovai sutiko, kad reikia atkreipti dėmesį į novatoriškas socialinės politikos priemones, grindžiamas įtraukios ekonomikos idėja – lygios socialinės galimybės, skurdo ir atskirties mažinimas, darbo vietų kūrimas ir tinkami įgūdžiai. Taip siekiama užtikrinti, kad socialine politika būtų veiksmingai prisidedama prie žaliosios ir skaitmeninės pridėtinės vertės ekonomikos kūrimo. (The President's Communication Group, 2021)

„ES socialinės politikos prioritetai atitinka gerovės valstybės tikslus. Lietuva eina tame pačiame kelyje su ES nelygybės, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo požiūriu. Lietuva ypatingą dėmesį skiria pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms, kurių gyvenimo kokybė turi būti tobulinama. Dialogas su socialiniais partneriais yra pagrindinė inovatyvios socialinės politikos kūrimo priemonė, todėl turėtume daugiau dėmesio skirti diskusijoms apie pokyčius su darbuotojais, verslo bendruomene ir nevyriausybinėmis organizacijomis“, sakė prezidentas. (The President's Communication Group, 2021)

Prezidentas pabrėžė, kad Lietuva palankiai vertina ES 2030 socialinės apsaugos prioritetus, ir atkreipė dėmesį, kad efektyvios pastangos gali padėti pasiekti ir viršyti ES tikslą sumažinti skurdą bent 15 mln. Gitanas Nausėda pabrėžė, kad svarbu mažinti nelygybę per vienodą švietimo pradžią, ir pabrėžė, kad adekvačios minimalios pajamos galėtų būti labai veiksmingos mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, ypač pažeidžiamiems visuomenės nariams. (The President's Communication Group, 2021)

Verta paminėti, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas G. Nausėda buvo pirmasis valstybės vadovas, kuris gerovės valstybės kūrimą Lietuvoje paskyrė svarbiausiu prioritetu. Įvairiose kalbose

jis akcentavo gerovės valstybės kūrimo uždavinį. Galima sakyti, kad jis daugiausia pasisakė už Bismarko stiliaus korporatyvinio - konservatyvaus Vakarų Europos kontinentinės gerovės valstybės modelio sukūrimą Lietuvoje (Jurčenkaitė, 2019). Pažymėtina, kad Prezidentas ne tik skelbė gerovės valstybės tikslus, bet ir stengėsi juos įgyvendinti savo kadencijos metu. Žiniasklaida kartais kaltindavo jį neturint savo vizijos ir menkai sprendžiant svarbiausias šalies problemas.

Taigi, kaip matėme, Lietuvos socialinės politikos lauke vyrauja liberalūs ir konservatyvūs gerovės valstybės modeliai. Šeimos politikoje pašalpos nepasiturinčioms šeimoms mokamos tik atlikus pajamų patikrinimo procedūrą. Kalbant apie darbo rinką ir užimtumo politiką, matome lanksčių darbo formų taikymą, vyrų ir moterų lygybės didėjimą ir kt. Socialinės apsaugos politikoje į rinką perkeliama vis daugiau gerovės apsaugos elementų, silpsta valstybės vaidmuo. Socialinės apsaugos politika grindžiama socialinio draudimo įmokomis, pagal kurias asmenys privalo dalyvauti darbo rinkoje. Visas Lietuvos gyventojų gaunamas socialinis draudimas priklauso nuo socialinio draudimo įmokų (pvz.: ligos pašalpos, mokamos ligos atveju, pensijų dydžiai ir kt.). Lietuvoje veikia privatūs pensijų fondai, o NVO vaidina vis didesnę vaidmenį užtikrinant socialines paslaugas.

Konservatyviojo/korporatyvinio gerovės valstybės modelio bruožų galima pastebėti ir Lietuvos socialinėje politikoje. Socialinio draudimo politikos pagrindas – socialinio draudimo įmokos, kurios priklauso nuo darbuotojų atlyginimo ir stažo. Kalbant apie šeimos politiką, verta paminėti, kad Lietuvoje yra vienos ilgiausių vaiko priežiūros atostogų Europoje, o motinystės/tėvystės pašalpos priklauso nuo darbuotojo atlyginimo – visa tai būdinga konservatyviam gerovės valstybės modeliui. Lietuvos sveikatos apsaugos sistemoje vyrauja Bismarko modelis, kuris remiasi socialinio draudimo įmokomis ir nuo jų priklausančia sveikatos priežiūra (pvz.: ligos pašalpos, nemokama medicininė pagalba ir kt.).

Tai, kad Lietuva yra socialinė (ar kitaip gerovės valstybė), išplaukia iš Konstitucijos taip pat, kaip ir teisinės valstybės principas. J. Žilys atkreipia dėmesį, kad šiuolaikinėje konstitucinėje doktrinoje socialinė valstybė neprieštarauja teisinei valstybei – jos sudaro nedalomą visumą, charakterizuojančią demokratinės valstybės sampratą (Žilys, 2006).

Lietuva neabejotinai yra socialinė valstybė ir, atsižvelgiant į vyraujančią socialinių ir gerovės valstybių tapatumo poziciją, reikia konstatuoti, kad Lietuva taip pat priklauso gerovės valstybių kategorijai. Nuo Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje susiformavusi konstitucinė jurisprudencija ne tik plėtoja valstybės socialinės orientacijos idėją, bet ir netiesiogiai įtvirtina gerovės principą.

Galima teigti, kad Lietuva išlieka unikaliuoje padėtyje. Lietuva gerovės valstybės kontekste gali būti vertinama dvejopai. Viena vertus, Lietuva neturi aukštų gerovės specifinių rodiklių, pavyzdžiui, dėl labai didelės skurdo rizikos. Be to, šalis kenčia nuo nedarbo problemų, o laimės ar socialinio

teisingumo indeksai rodo, kad šalis yra tik vidutinė. Kita vertus, vertinant Lietuvą, atsiskleidžia jos potencialas, todėl gerovės valstybės kontekste ji vertintina kaip progresyvi ir potenciali šalis.

3.2. Gerovės valstybės ir socialinio saugumo ryšys Prancūzijoje

Gerovės valstybė ir su ja susijusi socialinė apsauga yra pokyčių įkarštyje. Prancūzijoje, kaip ir kitur, pasikeitė socialinės rizikos pobūdis ir santykinis svoris: senatvė nustojo būti rizika ir tapo neatsiejama egzistencijos dalimi dėl ilgesnės gyvenimo trukmės; keičiasi sveikatos, šeimos ir užimtumo politikos; naujos rizikos, susijusios su nesaugumu ir atskirtimi, tampa vis svarbesnės.

Karo pabaigoje visur Europoje sukurta socialinės apsaugos sistema draudė žmones nuo ligų, teikė pensijų sistemą ar net pagalbą žmonėms, neturintiems išteklių. Per kelis dešimtmečius ji išgyveno keletą iš eilės krizių, kurios palietė visas Europos šalis, dėl kurių buvo pertvarkyta tradicinė gerovės valstybė: pirmiausia finansavimo krizė, kylanti dėl didėjančių sveikatos priežiūros išlaidų, nedarbo ir senėjimo; antra, efektyvumo krizė, susijusi su valstybės nesugebėjimu išspręsti nesaugumo ir atskirties problemų; galiausiai, teisėtumo krizė, nes gerovės valstybės tikslas ir valdymas susipainiojo tarp liberalizmo ir socializmo, tarp saugančios socialinės valstybės ir ekonominių suvaržymų. (Gerovės valstybė kintančios socialinės rizikos akivaizdoje)

Prancūzijos gerovės valstybė veikia pagrindinę bendrąją draudimo schemą, kurią papildė papildomos savitarpio arba privataus draudimo sistemos. 2000 m. rugsėjo 12 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimas leisti laisvą konkurenciją papildomose sistemose susilpnino Prancūzijos gerovės valstybės sistemą, nes laisva konkurencija ir gerovės privatizavimas gali susilpninti žmonių įsipareigojimą socialiniam solidarumui. Prekybinė Europos Sąjungos ideologija, suteikianti ekonomikai viršenybę prieš socialines vertybes, besitęsiantis senėjimo procesas, augantis nedarbas ir neoliberalų pasisakymas dėl valstybės nesikišimo yra vieni iš naujų iššūkių Prancūzijos gerovės valstybės sistemai.

Kalbėdami apie gerovės valstybę, teisininkai remiasi teise į socialinę gerovę, o dar labiau – į pašalpas, sveikatos ir socialines paslaugas. Sąvoka „socialinė politika“ visa prasme reiškia visus atvejus, susijusius su žmonių, turinčių sunkias gyvenimo sąlygas, bedarbių taip pat nukentėjusių nuo socialinės rizikos – dėl laimingų ar nelaimingų įvykių, pavyzdžiui, motinystės, ar ligų.

Pripažįstama Williama Beveridge'o idėjų įtaka prancūzų sistemai. Šiuo metu Prancūzija turi gana išvystytą socialinės gerovės sistemą, tačiau, nepaisant to, socialinė gerovė tebėra labai prieštaringas klausimas. Vieniems per daug valstybės įsikišimo, kitiems – per mažai. Tiksliau,

remiantis teoriniais pagrindais, socialinę apsaugą galima apibrėžti kaip visas priemones, kuriomis siekiama kovoti su socialine atskirtimi.

Po Antrojo pasaulinio karo Prancūzija laikėsi egalitarinės gerovės valstybės modelio, pagrįsto lygybės, brolybės ir solidarumo principais, ir sukūrė gerai išvystytą socialinės apsaugos sistemą. Pagal šią sistemą kiekvienas gimęs ar gyvenantis Prancūzijoje turi teisę gauti socialinio draudimo išmokas. Pagrindiniai sistemos komponentai yra gerai išvystyta sveikatos apsauga, nedarbo ir pensijų sistemos. 1992 m. reformos aiškiai nurodė, kad „kiekvienas asmuo, kuris dėl savo amžiaus, fizinės, psichinės būklės ar ekonominės padėties negali dirbti, turi teisę gauti iš visuomenės deramą pragyvenimo priemonę“. 1999 m. priimtas įstatymas suteikia prancūzams teisę į sveikatos priežiūrą be jokių įmokų, kaip būtiną sąlygą. Prancūzija turi šūkį: „liberté, égalité, fraternité“ (laisvė, lygybė, brolybė). Žinome, kad šis terminas yra labiau idealas nei realybė. Tačiau jau keletą metų daugybė stebėtojų, tvirtina, kad socialinė nelygybė Prancūzijoje didėja.

Spręsti nelygybę pasauliniu mastu yra vienas dalykas, o tai daryti Prancūzijoje – kas kita, nes su šia tema susijusi aistra gali įžiebtie viešas diskusijas. Volteras, skaitydamas Ruso diskursą apie žmonių nelygybės kilmę ir pagrindus, rašė: „*Gavau, pone, jūsų naują knygą prieš žmoniją [...] Mes niekada nenaudojome tiek dvasios, kad norėjome padaryti mus kvailais*“. **Svarbu suprasti pasaulinį nelygybės kontekstą, kuriame veikia Prancūzija, kartu atsižvelgiant į Prancūzijos ypatumus.** (Damon J. 2019)

Prancūzijoje prireikia daugiau nei šešių kartų, kad asmuo, esantis žemiausioje pajamų paskirstymo dalyje, pasiektų vidutinį lygį. Daugiau nei 15 % 15 metų vaikų turi prastus skaičiavimo ir supratimo įgūdžius, todėl vėliau gali kilti sunkumų ieškant darbo. Iš visų EBPO šalių tik Vengrija pasižymi didesniu socialiniu determinizmu nei Prancūzija.

Galimybių nelygybė, kuri kartojasi visoje švietimo sistemoje ir iš kartos į kartą

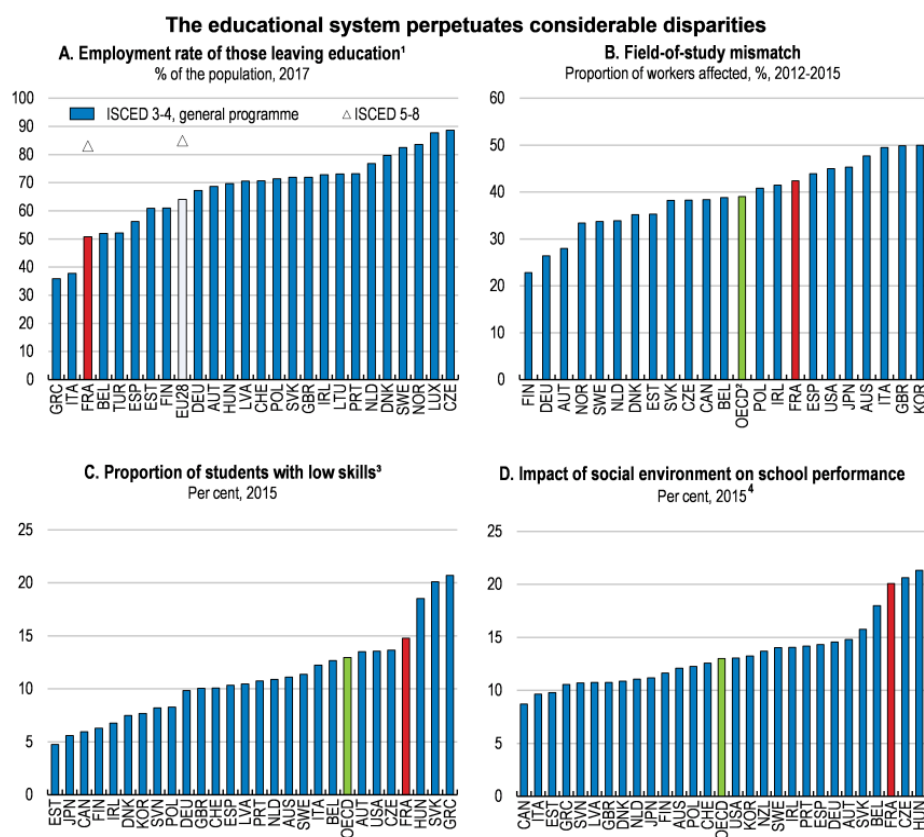
Priešingai dažnai kartojamam teiginiui, Prancūzija kenčia ne nuo nepakankamo pajamų perskirstymo, o nuo galimybių nelygybės, dėl kurios iš kartos į kartą išlieka ekonominė ir socialinė situacija. Ta galimybių nelygybė slegia ne tik skurdžiausius – ji tam tikru mastu paliečia ir vidurines klases.

Socialinių ir profesinių kategorijų ir regionų skirtumai įsišaknija labai ankstyvame amžiuje. Nors daug ankstyvojo ugdymo ir priežiūros teikiama per socialinę sistemą ir remiant valstybei, tik 30 % mažiausiai pasiturinčių trečdaliao gyventojų vaikų naudojami „formaliomis“ vaikų priežiūros paslaugomis (lopšeliais, darželiais ar kvalifikuotomis auklėmis). Iš dalies tai yra prieinamumo klausimas – tokios paslaugos daugiau ar mažiau išvystytos priklausomai nuo savivaldybės ar

kaimynystės. Tačiau jie yra svarbūs ankstyvojo vaiko mokymosi, vystymosi ir socializacijos veiksniai.

Mokykloje išlieka mažas pajamas gaunančios socialinės ir ekonominės aplinkos trūkumai. EBPO tyrimuose vertinami penkiolikmečių mokymosi rezultatai. Tyrimai rodo, kad 15 % Prancūzijos moksleiviai turi prastus skaitymo supratimo ir matematikos įgūdžius – tai vienas didžiausių rodiklių EBPO šalyse. Jie taip pat rodo, kad socialinės kilmės išsilavinimo lygis yra vienas didžiausių tarp EBPO šalių. Tai ypač pasakytina apie matematiką – dalyką, kuris, kaip gerai žinoma, Prancūzijoje turi didelį poveikį galimybėms gauti geriausias išsilavinimo galimybes. Čia vėlgi didelę reikšmę turi vietiniai skirtumai, nes į kai kurias mokyklas sunkiau pritraukti patyrusių mokytojų.

5 pav. Švietimo sistemos skirtumai

1. Employment rate of persons aged 20 to 34 who had completed their studies with an average-level diploma (ISCED 3 to 4, general education) or high-level diploma (ISCED 5 to 8) before the survey and are not currently enrolled in any other formal or informal education or training.

2. Average of the 22 countries for which data are available.

3. Percentage of students with low scores in the three PISA subjects (science, reading and mathematics).

4. Change in students' performance in mathematics explained by socio-economic background, assessed using the PISA index of economic, social and cultural status.

Source: Eurostat (2018), "Labour status of young people by years since completion of highest level of education", Eurostat database; OECD (2013), *OECD Skills Outlook 2013* (database); OECD (2016), *PISA 2015 Results (Volume I), Excellence and equity in education*, OECD Publishing, Paris.

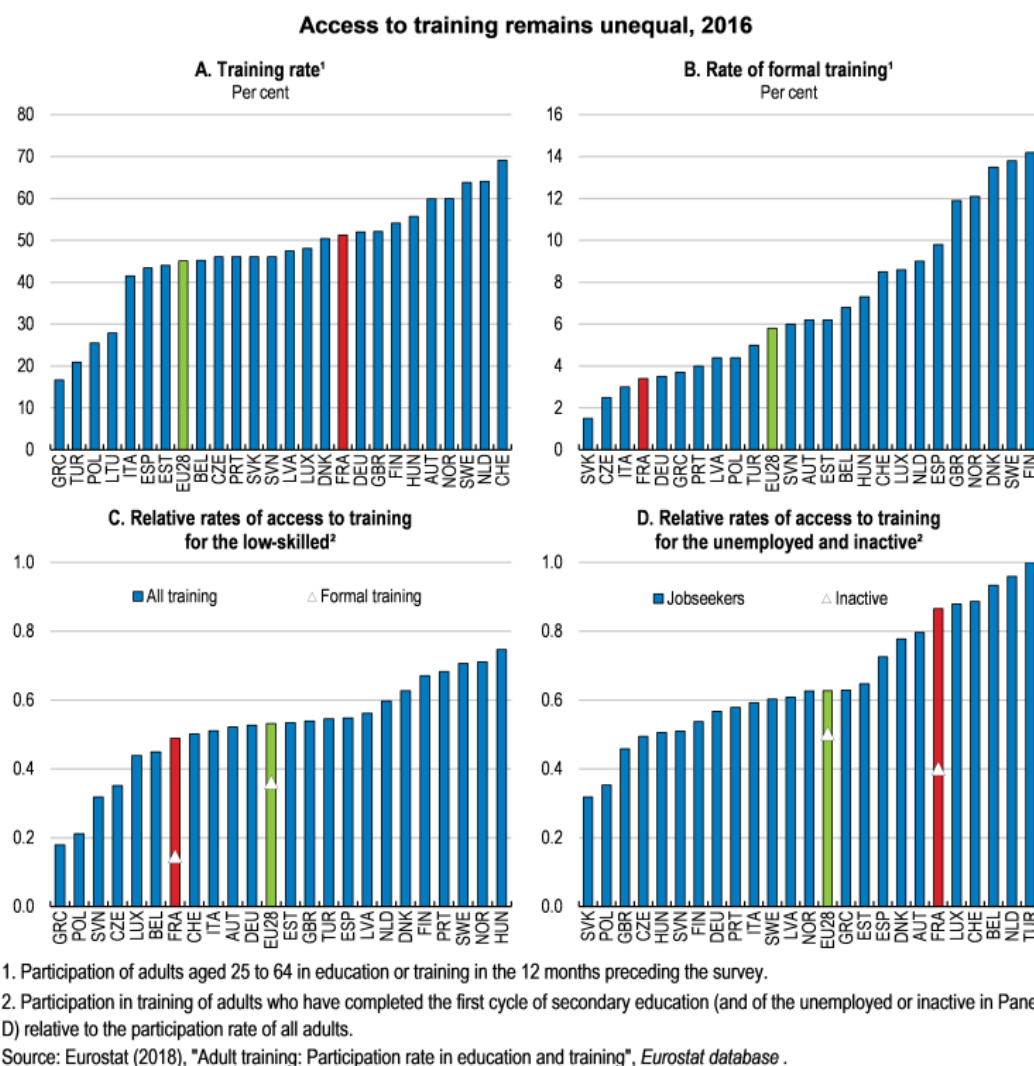
Šaltinis: France, inequality and the social elevator

Prieiga: <https://cepr.org/voxeu/columns/france-inequality-and-social-elevator>

Išsilavinimo lygio skirtumai turi įtakos įsidarbinimo galimybėms. Prancūzijoje nesimokančių, nedirbančių jaunuolių dalis yra didesnė nei ES vidurkis. Galimybė įsidarbinti labai skiriasi priklausomai nuo kvalifikacijos lygio, o aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų priemoka yra žymiai didesnė nei kitur. Išstojančiųjų iš švietimo sistemos, turinčių vidutinį bendrojo lavinimo diplomą (vidurinį arba neaukštesnįjį aukštąjį išsilavinimą), užimtumo lygis yra 51 proc., vienas žemiausių ES (prastesni rezultatai yra tik Italijoje ir Graikijoje). Priešingai, aukštojo mokslo absolventų užimtumo lygis yra 83 proc., artimas ES vidurkiui.

Šie skirtumai įsidarbinant yra nuolatiniai, ypač dėl to, kad mokymosi visą gyvenimą sistema nepajėgia ištaisyti žemos kvalifikacijos darbuotojų. Didelė žemos kvalifikacijos jaunuolių dalis išlieka iš kartos į kartą, o žemos kvalifikacijos suaugusiųjų dalis taip pat yra viena didžiausių EBPO šalyse – Prancūzija užima penktą vietą tarp šalių, kuriose suaugusiųjų įgūdžiai yra žemiausi, vertinant pagal EBPO suaugusiųjų įgūdžių tyrimą. To nepataiso galimybė dalyvauti mokymuose. Pirma, žemos kvalifikacijos žmonės turi 50 % mažiau galimybių mokytis nei kiti. Antra, dalyvavimo formaliajame mokyme lygis iš daugybės mokymosi visą gyvenimą galimybių vėl yra vienas mažiausių tarp EBPO šalių. Naujausiomis reformomis siekiama pakeisti šią situaciją, tačiau dar daug ką reikia padaryti. Nors neseniai parengti vienkartiniai planai padėjo bedarbiams mokytis, tai netaikoma neaktyviems asmenims.

6 pav. Galimybė dalyvauti mokymuose

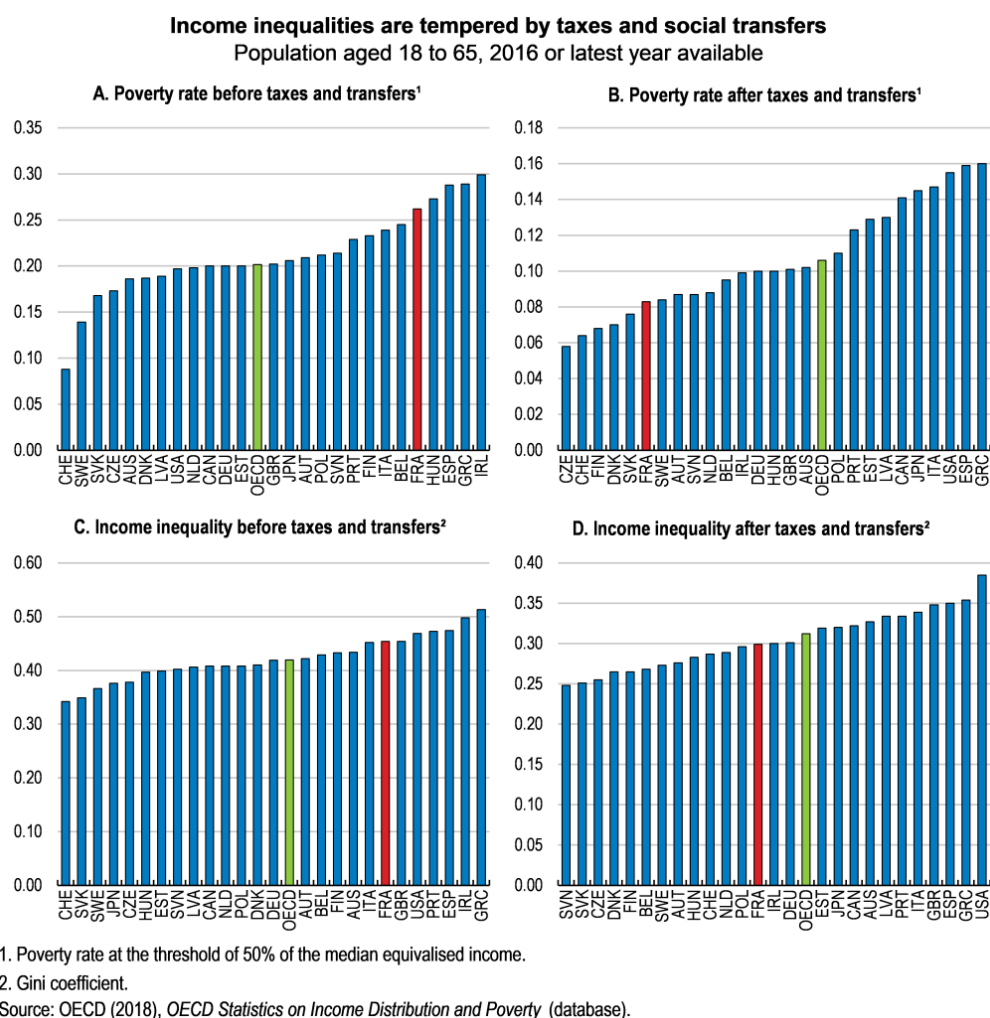
Šaltinis: France, inequality and the social elevator

Prieiga: <https://cepr.org/voxeu/columns/france-inequality-and-social-elevator>

Pajamų skirtumai atspindi darbo galimybių ir mokesčių skirtumus. Prancūzijoje skurdžiausių 20 % gyventojų pajamos ir vidutinės disponuojamosios pajamos 2008–2016 m. nepadidėjo. Numatyti sumažinti socialinio draudimo įmokų tarifai galėjo žymiai sumažinti darbo sąnaudas tiems, kurie gyvena šioje šalyje, tačiau šios ir toliau smarkiai sveria vidutinį darbo užmokesį. Darbdavių įmokos, kaip bruto darbo užmokesčio dalis, yra labai mažos minimaliam atlyginimui (4 % po paskutinių sumažinimų), tačiau išauga iki 36 % vidutiniam darbo užmokesčiui – unikalus skirtumas tarp EBPO šalių. Nors tai padeda teikti laukiamą paramą žemos kvalifikacijos darbams, tikriausiai taip pat stabdo pajamų augimą tarp minimalaus ir vidutinio darbo užmokesčio, o tai iš dalies gali paaiškinti, kodėl mažai apmokamų asmenų padidėjo.

Perskirstymas ištaiso ryškiausią nelygybę, bet mažai duoda naudos vidurinei klasei. Perskirstymo sistema Prancūzijoje yra plati ir labai padeda sumažinti skurdą, pervesdama daug lėšų mažiausiai pasiturintiems namų ūkiams. Nepaisant to, pajamų nelygybė prieš mokesčius ir pervedimus yra didelė, palyginti su EBPO vidurkiu. Mokesčiai ir pervedimai, įskaitant bedarbio pašalpas ir pensijas, tik sumažina pajamų paskirstymo netolygumą iki EBPO vidurkio. Tai rodo mažesnę pervedimų atskaičius mokesčius perskirstymą vidurinėms klasėms.

7 pav. Pajamų nelygybę mažina mokesčiai ir socialiniai pervedimai

Didelės būsto išlaidos padidina šiuos pajamų skirtumus. Būsto išlaidos yra pagrindinė namų ūkio išlaidų dalis, o būsto dalis Prancūzijoje yra didesnė nei Europos vidurkis. Vėlgi, nemažas socialinio būsto fondas ir didelės būsto pašalpos padeda tai ištaisyti mažiausiai pasiturintiems namų ūkiams. Tačiau ne visi tokie namų ūkiai jas gauna, o vidurinėsios klasės namų ūkiai – dar mažiau.

Ekonominė nelygybė Prancūzijoje

Kalbant objektyviai, kiek nelygi Prancūzija? Prancūzų ekonomistas Piketty (2014 m.) atkreipė dėmesį į didėjantį atotrūkį tarp turtingųjų ir vargšų Prancūzijoje. Kaip rodo Piketty savo darbe, 1983–2015 m. turtingiausių 1 procento žmonių vidutinės pajamos išaugo dvigubai, o likusių 99 procentų pajamos padidėjo tik ketvirtadaliu. Atsakant į nelygybės klausimą reikia atsižvelgti ir į kitus rodiklius. Atsižvelgiant į Gini koeficiento pokyčius Prancūzijoje nuo 1990 m., akivaizdu, kad pajamų nelygybė 2006–2011 m. iš tikrųjų išaugo (nuo 29,7 iki 33,7). Tačiau nuo to laiko pajamų nelygybė sulėtėjo ir net sumažėjo, nors ir nežymiai. Galbūt dar įdomiau, kad 1990 m. pajamų nelygybės lygis buvo toks pat didelis, koks yra dabar. Tai rodo, kad nelygybės lygis Prancūzijoje šiuo metu nekontroliuojamas kaip kitose šalyse (pvz., JAV). Iš tiesų, Pasaulio banko duomenimis, Prancūzijoje yra daug mažesnė nelygybė nei daugelyje kitų Vakarų šalių, ir yra tik keletas šalių, kurios didesnę dalį savo pajamų išleidžia socialinės gerovės programoms (Danija, Švedija ir Belgija) (Goodman, 2019). Nepaisant to, prieiga prie socialinio draudimo tapo sunkesnė, nes vis daugiau prancūzų darbuotojų dirba pagal trumpalaikes sutartis ir (arba) dirba vadinamojoje „gig-ekonomikoje“. Pavyzdžiui, trumpiau nei vieną mėnesį trukusių sutarčių skaičius per pastaruosius 18 metų išaugo nuo 1,6 mln. iki 4,5 mln. ir tik pusė sutarčių, sudariusių šias trumpalaikes sutartis, turi teisę gauti bedarbio pašalpą (Goodman, 2019) .

Svarbu ir tai, kad, palyginti su kitomis Vakarų Europos šalimis, Prancūzijos mokesčiai ir toliau didėja – nuo 41 proc. bendrojo vidaus produkto 2009 m. iki daugiau nei 45 proc. 2017 m. Be to, pirmaisiais Macrono prezidentavimo metais buvo įvesti aštuoni papildomi mokesčiai. (Paye, 2019 m.). Mokesčių padidėjimas nebuvo tolygiai paskirstytas skurdesniems ir turtingesniems visuomenės sluoksniams: nauji mokesčiai neproporcingai paveikė visuomenės „neturinčius“ (pavyzdžiui, benzino mokestis, kuris turi įtakos kaimo vietovių darbininkų bendruomenėms, kur žmonės yra priklausomi), o didžiausių pajamų grupėje mokesčiai buvo sumažinti (solidaraus turto mokesčio arba „vienodo mokesčio“ panaikinimas, dėl kurio sumažėjo kapitalo pajamų iš dividendų ir kapitalo prieaugio apmokestinimas) (Paye, 2019 m.)

Be objektyvaus atotrūkio tarp vargšų ir turtingųjų pajamų augimo, iš dalies dėl tokios didėjančios nelygybės, Prancūzijoje taip pat padidėjo nelygios galimybės asmenims, esantiems skirtinguose turto spektro galuose (socialinio mobilumo kelyje), tai turi įtakos didelės ekonominės nelygybės pripažinimui. (Day & Fiske, 2017). Vis dažniau kalbama apie „sugedusį socialinį liftą“

Prancūzijoje, kai perskirstymo per mokesčius nepakanka, kad būtų sudarytos vienodos galimybės visiems, pavyzdžiui, švietimo sistemoje. Taip pat iš visų EBPO šalių Prancūzija išsiskiria kaip šalis, kurioje akademiniai pasiekimai labiausiai priklauso nuo mokinių socialinės klasės (žr. Croizet ir kt., 2019).

Apibendrinant, atsakyti į klausimą, ar pajamų nelygybė Prancūzijoje per pastaruosius dešimtmečius išaugo, nėra taip paprasta ir atsakymas labai priklauso nuo to, kurie veiksniai yra tiriami (pvz., darbo ir kapitalo pajamos, mokesčių politika, kartų turtas, socialinio draudimo prieinamumas). Tačiau aišku, kad Prancūzijoje susiformavo suvokimas, kad jos lyderiai atsisakė sistemų, skatinančių didesnę ekonominę lygybę ir socialinį saugumą visiems, ir įdiegė sistemas, pastūmėjusias Prancūziją į didesnės ekonominės nelygybės kelią (Greeman , 2018). Svarbu tai, kad suvokimas, kad nelygybė auga, kelia baimę dėl ateities ir galbūt būtent nerimą ir pesimizmą dėl didėjančio nelygybės lygio. (Duvoux ir Papuchon, 2019).

Nors atrodo, kad mokslininkai vis labiau sutaria, kad nelygybė gali pakirsti socialinę sanglaudą ir bendro likimo suvokimą (Buttrick ir Oishi, 2016; Uslaner ir Brown, 2005), tenka pripažinti, kad pamatiniu lygmeniu nelygybė padidina žmonių polinkį matyti pasaulį per „turto objektyvą“ (Jetten ir kt., 2017). Reikia suprasti, kada turtas tampa svarbiu skirstymu į socialinį pasaulį ir tai sukelia dinamiką grupėse. Kaip Wilkinsonas ir Pickettas (2009 m.) teigia: „Jeigu nelygybė didesnė,... svarbiau tampa kiekvieno iš mūsų padėtis. Didesnę nelygybę greičiausiai lydės padidėjusi konkurencija dėl statuso ir padidėjęs nerimas dėl statuso. Kai didėja nelygybės lygis, turtas tampa tinkamu pagrindu skirstant save ir kitus visuomenėje. Dėl to „mes“ ir „jie“ suvokimas tampa vis ryškesnis ir ilgainiui dėl to pablogėja santykiai tarp skirtingų socialinių ir ekonominių grupių ir vidinių grupių šališkumas. Galiausiai tai gali lemti visuomenės susiskaldymą į pogrupius ir individų pasitraukimą iš visuomenės apskritai, mažesnę socialinę sanglaudą ir susitapatinimą su visuomene. (Jetten ir kt., 2017).

Remiantis šiais samprotavimais, Prancūzijoje suvokiama vis didėjanti schizma tarp skirtingų grupių (Greeman, 2018). Kaip Goodman (2019 m.) neseniai paskelbtame „The New York Times“ straipsnyje: „Prancūziją skaldo gilios nelygybės formos: tarp miesto ir kaimo bendruomenių; dirbantiems visą darbo dieną ir laikiniams darbuotojams; prestižinių universitetų absolventų ir plebėjų masės. Ne mažiau svarbu – tarp pensininkų, kurie išlaiko dievišką teisę į pensiją, ir jaunesnių žmonių, pašalintų iš socialinės rūpybos programų. Iš naujienų taip pat matyti, kad prancūzai mano, kad jų gyvenimo lygis bėgant metams smuko. Subjektyvaus skurdo suvokimas, kai žmonės jaučiasi skurdžiai ir identifikuojasi kaip skurdžiai, yra labai paplitęs tarp prancūzų darbininkų klasės, net jei pagal esamus rodiklius jie nėra žemiau skurdo ribos (Duvoux ir Papuchon, 2019).

Prezidentas Emanuelis Macronas skatina ekonominę nelygybę

Geltonųjų liemenių judėjimas prasidėjo 2018 m. spalį, reaguodamas į Macrono degalų mokestį, tačiau dabar jo tikslai ir motyvai yra daug platesni ir nukreipti į daugybę iniciatyvų, kurios, kaip manoma, didina ekonominę nelygybę. Viena aršiausiai kritikuojamų iniciatyvų – Macrono panaikintas turto mokestis. Kalbant apie Macrono vadovavimo stilių ir tai, ką jis atstovauja kaip individą, jis vis dažniau laikomas „turingųjų prezidentu“. Ši įvaizdį stiprina tai, kad pats Macronas yra pasiturintis žmogus ir, kaip buvęs investicijų bankininkas, yra laikomas Paryžiaus elito nariu. Jo sprendimą padidinti degalų mokestį lėmė aplinkosaugos darbotvarkė, kuria siekiama sumažinti automobilių naudojimą. Tačiau ši motyvacija taip pat buvo vertinama kaip nejautrus ir aklas paprastų žmonių poreikiams labiau kaimiškuose Prancūzijos regionuose, kur viešasis transportas nėra perspektyvi alternatyva automobiliui. Kaip sakė vienas Geltonųjų liemenių protestuotojas: „Macronui rūpi pasaulio pabaiga; mums rūpi mėnesio pabaiga“ (Goodman, 2019).

Pirminis prezidento Macrono atsakas į „Geltonųjų liemenių“ judėjimą galėjo būti gerai apgalvotas, bet atrodė, kad tai atsiliopė ir tik sustiprino „mes“ ir „jie“ suvokimą. Visų pirma, jis surengė „didžias diskusijas“, kurios truko du mėnesius. Tačiau šios diskusijos buvo atmestos kaip simbolinės ir stokojančios tikro dialogo bei išitraukimo su Geltonųjų liemenių judėjimo atstovais (Royal, 2019). Tiesą sakant, kritikai diskusiją apibūdino kaip „ilgą monologą“, kai „prezidentas pasirinko temas, uždavė klausimus ir pats pateikė atsakymus“ (Paye, 2019). Todėl Macrono atsakymas sukėlė nepasitenkinimą skurdesniuose visuomenės sluoksniuose, kurie jau jautėsi išnaudojami ir tikėjo, kad elitas nesirūpina jų kančiomis. Nors Macrono vyriausybė nuolaidžiavo kai kuriems Geltonųjų liemenių judėjimo reikalavimams (pvz., planų dėl degalų mokesčio ir pensinio amžiaus didinimo), judėjimas tęsėsi, o Macrono bandymai nuraminti protestuotojų reikalavimus tik atrodė skatina judėjimą.

Pasakojimas apie Macroną kaip „turingųjų prezidentą“ pabrėžė nelygybės ryškumą ir, kai tik buvo pastebėta, ji tapo patvari (Greeman, 2018). Vienas Geltonųjų liemenių protestuotojas Ghislainas Coutardas (kuris sugalvojo geltonas įspėjamąsias liemenes naudoti kaip judėjimo uniformą) pareiškė: „Turėjome pabusti prieš daugelį metų. Per ilgai užtrukome, kol pabudome, ir dabar turime atsigriebti už praleistus metus. Per daugelį metų iš tikrųjų buvo per daug piktnaudžiavimo atvejų“ (DW News, 2018 m). Taigi, nors darbininkų klasės (t.y. žemo statuso grupės) dažnai nepaprastai priima nelygybę ir neatrodo, kad jai įprastai prieštarautų, Prancūzijoje didesnis dėmesys ekonominei nelygybei aiškiai sustiprino „klasinę sąmonę“. Šis samprotavimas atitinka naujausius darbus, kurie parodė, kad turinguose ir lygesnėse šalyse klasių sąmoningumas buvo žemesnis, palyginti su šalimis, kurios buvo skurdžios arba turingos, bet nelygios (Carvacho ir Álvarez, 2019). Remiantis šia nuomone, keli tyrimai, nagrinėję geltonųjų liemenių protestuotojų demografinius profilius, rodo, kad protestuotojai

dažniausiai nerimauja dėl mažėjančio socialinio mobilumo ir mažo pasitikėjimo politiniu elitu (Royal, 2019).

Didėjanti nelygybė kaip tautinės tapatybės pažeidimas

Pagrindinė kultūros vertybė Prancūzijoje yra atkreipti dėmesį į tuos, kurie yra mažiau pasiturintys, ir galbūt todėl socialinio aprūpinimo sistema tradiciškai buvo labai dosni. Stiprios nacionalinės gerovės programos yra istorinis prancūzų siekis ir yra prancūzų nacionalinės tapatybės pagrindas. Iš tiesų, šūkis „Laisvė, lygybė ir brolybė“, sukurtas 1789 m. Prancūzijos revoliucijos metu, yra gerai matomas daugelyje viešųjų pastatų ir mokyklų, kasdien primenantis daugeliui prancūzų, kad Prancūzijos nacionalinė tapatybė yra neatsiejamai susijusi su socialine lygybe. Visų pirma, Prancūzijos revoliucija yra svarbus istorinis pasakojimas, apimantis idėją „žmonės prieš elitą“ (Bristow, 2019). Kaip parodė mokslininkai, istoriniai prisiminimai padeda konstruoti tapatybę, jos normas, todėl suteikia grupei pagrindą, kaip reaguoti į dabartinius iššūkius (pvz., Liu & Hilton, 2005).

Prancūzijoje padėtis atrodo atvirkštinė – socialinė lygybė (o ne socialinė nelygybė) laikoma prancūzų būties esme. Būtent todėl, kad „lygybė“ įkūnija prancūzų nacionalinį tapatumą (Anderson, 2019; Bristow, 2019), didėjanti nelygybė Prancūzijos visuomenėje suvokiama kaip nerimą kelianti, nes ji įkvepia žmonėms jausmą, kad Prancūzijos revoliucijos galėjo būti bergždžios, todėl ekonominė nelygybė neatitinka jų supratimo apie tai, ką reiškia būti prancūzu. Tai paskatino stiprų atsaką dėl mažiausiai dviejų priežasčių. Pirma, įtarimas, kad Prancūzijos vyriausybė nedaro pakankamai pastangų, kad skatintų lygybę, sukelia stiprias emocijas ir kaltinimus, kad Prancūzijos vyriausybė ir elitas kelia grėsmę nacionalinei tapatybei. Antra, suvokimas, kad Prancūzija atsisako savo pagrindinių vertybių, taip pat sukelia baimę dėl tapatybės praradimo (Jetten & Hutchison, 2011 ; Sani ir kt., 2008).

Geltonųjų liemenių protestuotojai dažnai užsimena apie Prancūzijos revoliuciją ir idėją, kad visiems tiems idealams, už kuriuos kovojo paprasti prancūzai, dabar iškilo pavojus (Anderson, 2019). Geltonosios liemenės laikosi moralės aukštumų, saugodamos prancūzus nuo elito, kuris laužo praeitį (Mols & Jetten, 2014). Kartu su stipria nacionaline kolektyvinių veiksmų ir protestų istorija nenuostabu, kad su lygybe susijusių nacionalinių normų pažeidimai yra stipri motyvacija mobilizuotis prieš dabartinę Prancūzijos vyriausybę.

Prancūzijos „geltonųjų liemenių“ protestai atskleidė giliai įsišaknijusį įsitikinimą, kad visuomenė neveikia didelėms Prancūzijos gyventojų grupėms, ypač už didžiųjų miestų ribų. Neramumus skatina pyktis dėl didėjančių pragyvenimo išlaidų, ypač mažai apmokamų darbuotojų, ir suvokimas, kad prezidentas Emmanuelis Macronas yra kurčias jų poreikiams, nes jis veržiasi į reformas, kurias laikomos palankiomis turtingiesiems.

Be socialinių išmokų pervedimų, skurdas ir nelygybė Prancūzijoje būtų vieni didžiausių išsivysčiusiose šalyse, priklausančiose Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai.

Nors progresyvi mokesčių sistema ir dosni gerovė padeda sumažinti turto atotrūkį, tai turi savo kainą, nes Prancūzijos mokesčių mokėtojai čia taip pat prisiima didžiausią mokesčių naštą pasaulyje. Mokesčių sumažinimas turtui ir finansiniam turtui penkerių metų Macrono kadencijos pradžioje padidino vidurinėsios klasės mokesčių mokėtojų nusivylimą ir jis buvo kritikuojamas kaip turtingųjų prezidentas.

Žvelgiant į šalies institucijas (techninius ar politikos instrumentus) ir jos bendrą tikslą, Prancūzijos socialinės apsaugos sistemą galima priskirti korporatyvinio-konservatyvaus gerovės režimo atvejams (Esping-Andersen, 1990). Jos bendras tikslas – pajamų palaikymas, daug daugiau nei skurdo mažinimas (kaip liberaliame gerovės režime) ar universalistinis perskirstymas (kaip socialdemokratiname režime). Pagrindiniai Prancūzijos gerovės sistemos komponentai aiškiai atspindi Bismarko socialinio draudimo tradiciją: teisė į išmokas priklauso nuo įmokų stažo, dauguma išmokų yra susijusios su pajamomis, daugiausia finansuojama iš darbdavių ir darbuotojų įmokų, o socialiniai partneriai jau seniai aktyviai dalyvauja sistemos valdyme. Prancūzijoje socialinis draudimas buvo įvestas XIX amžiaus pabaigoje, kai 1898 m. buvo sukurtas privalomasis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe (finansuojamas tik iš darbdavių įmokų).

Gerovės valstybės vieta viešosiose išlaidose Prancūzijoje nuolat augo nuo Antrojo pasaulinio karo ir 2020 metais siekė maždaug trečdalį bendrojo vidaus produkto (BVP). Tačiau nuo aštuntojo dešimtmečio pabaigos buvo kalbama apie „gerovės valstybės krizę“. Augimo lėtėjimas, nedarbo didėjimas ir socialinės apsaugos finansavimo sunkumai iš tiesų verčia suabejoti jos veiksmingumu ir prisitaikymu prie naujų socialinių iššūkių (atskirties, visuomenės senėjimo).

Siekiant mažinti nelygybę, visuomenės veiksmai turėtų būti sutelkti į tris pagrindines sritis: pirma, nelygybės mažinimas reiškia gerovės valstybės stiprinimą, pritaikant jos funkcijas prie ekologinių krizių ir sukuriant ekologinio pažeidžiamumo šaką socialinės apsaugos sistemoje (Laurent, 2014). Iš tiesų, jei gerovės valstybė nustato teises į solidarumą rizikos akivaizdoje, ji turi apsaugoti gyventojus nuo rizikos aplinkai, nes bet kurio individo gerovė iš dalies priklauso nuo jo gyvenimo sąlygų aplinkoje.

IŠVADOS

1. Esping-Andersen pateikia gerovės valstybių tipologiją, pagrįstą trimis principais: dekomodifikacija - kiek asmens gerovė priklauso nuo rinkos, ypač pensijų, bedarbio pašalpų ir ligos draudimo požiūriu. Socialinė stratifikacija - gerovės valstybių vaidmuo išlaikant arba griauinant socialinę stratifikaciją; ir privataus ir viešojo sektoriaus derinys - santykinis valstybės, šeimos, savanoriškos veiklos sektoriaus ir rinkos vaidmuo gerovės teikime. Šių principų pritaikymas veda prie gerovės valstybių padalijimo į tris idealaus režimo tipus: liberalausis, konservatyvusis ir socialdemokratinis. Korpi ir Palme savo tipologiją grindė institucinėmis gerovės valstybių ypatybėmis, nagrinėdami skirtingų šalių gebėjimus sumažinti pajamų nelygybę ir skurdą, konkrečiai nagrinėdami senatvės pensijas ir pinigines išmokas ligos atveju. Klasifikacija buvo pagrįsta aprėpties ir dosnumu ir sugeneravo penkis skirtingus idealius institucinius tipus.
2. Po Antrojo pasaulinio karo vyriausybės įvedė gerovės valstybę. Jame buvo taikomos novatoriško valstybės tarnautojo sero Williamo Beveridge'o rekomendacijos ir buvo siekiama panaikinti skurdą ir sunkumus visuomenėje.
3. Daugelyje pasaulio šalių socialinis saugumas yra interpretuojamas įvairiai, bet dažniausiai tai yra apibūdinama kaip socialinė apsauga. Taip pat Europos Sąjungoje socialinis saugumas yra artimas ir ekonominiai situacijai. Socialinė apsauga yra politikos priemonių rinkinys, kuriuo aiškiai siekiama mažinti skurdą ir pažeidžiamumą ir kuri gali būti perskirstoma. Nors dažnai apibrėžimai yra sutelkti į apsaugos tinklą ir socialinės gerovės funkcijas, koncepcija taip pat pabrėžia ir socialinio saugumo gebėjimą spręsti socialines neteisybes, mažinant materialinę ir nematerialinę nelygybę, skatinant socialinę įtrauktį ir prieigą prie pagrindinių socialinių paslaugų. Tai rodo, kad socialinis saugumas gali būti galinga nelygybės ar neteisybės mažinimo priemonė. Socialinis saugumas yra vienas iš nacionalinio saugumo komponentų, taip pat labai svarbus ir vidaus saugumo kontekste. Nedarbas, gyventojų pajamų mažėjimas, socialinių garantijų neužtikrinimas, gyvenimo kokybės lygio mažėjimas, tai pagrindinės socialinės grėsmės, kurios kelia riziką ir yra vieni iš svarbiausių rodiklių saugumui užtikrinti. Šie rodikliai yra glaudžiai susiję su nacionaliniu saugumu.
4. Lietuva atgavusi nepriklausomybę ir pasitraukusi iš Sovietų Sąjungos ėmė ieškoti tinkamiausio gerovės valstybės modelio. Nors praėjo jau daugiau nei 20 metų Lietuva vis dar yra tarp atsiliekančių šalių pagal socialinius rodiklius: skurdas, nelygybė, nepritekliai, šešėlinė ekonomika ir minimalūs atlyginimai. Nelygybė stabdo visuomenės ir valstybės raidą. Lietuva per nepriklausomybės laikotarpį padarė didelę pažangą ir yra viena greičiausiai augančių ekonomikų Europoje, pajamų nelygybė šalyje šiuo metu yra viena didžiausių Europos Sąjungoje. 2016 metais turtingiausių ir skurdžiausių Lietuvos gyventojų pajamos skyrėsi septynis kartus ir tai nepagerėjo.

Lietuvoje niekada nebuvo sudarytos sąlygos socialinei politikai, kuri randama gerovės valstybėse. Lietuvoje gerovės valstybė plėtojosi sudėtingoje aplinkoje ir sudėtingose sąlygose. Dažnai įvairūs įstatymai, taip pat atlyginimai, reformos ir nelygybė bei atskirtis formavo nepasitikėjimą gerovės valstybe, bei jos institucijomis. Lietuvoje prioritetinėmis sritimis visada buvo krašto apsauga ar ekonomika, bet ne socialinė politika. Pastaruoju metu vyriausybės ir Prezidento kelti tikslai – sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį šalyje yra sunkiai vykdomi arba patiria sunkumų. Nors norų ir siekių yra, tačiau vyksta vis atvirkščiai: socialinė atskirtis ir skurdas auga, o vidurinioji klasė yra žemame lygyje. Lietuvą dar nėra galimybių priskirti prie į socialinį saugumą orientuotą šalį. Tik pasikeitus rodikliams bent minimaliai, šalis galėtų būti įvardijama kaip gerovės valstybė. Lietuvoje gerovės ir saugumo platesniems socialiniams sluoksniams stokojama ir artimiausioje ateityje tikėtis daugiau gerovės neleidžia didelis valstybės ir visuomenės atotrūkis; ribą peržengę socialinės nelygybės skaičiai rodo vis didesnę skurdo rizikos masę ir vidinį Lietuvos nesaugumą – grėsmes konvencinei politinei tvarkai.

5. Prancūzijoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, pasikeitė socialinės rizikos pobūdis: senatvė nustojo būti rizika ir tapo neatsiejama gyvenimo dalimi; keitėsi sveikatos, šeimos ir užimtumo politikos; naujos rizikos, susijusios su nesaugumu ir atskirtimi, tampa vis svarbesnės. Prancūzijoje gerovės valstybės iššūkiai, tai senėjanti visuomenė, didėjantis nedarbas, nors socialinės gerovės sistema yra gana išvystyta. Prancūzijoje vyraujantis šūkis: laisvė, lygybė, brolybė kuo toliau, tuo labiau virsta tik idealu ir siekiamu tikslu, nes socialinė lygybė šalyje vis didėja. Prancūzija kenčia ir nuo galimybių nelygybės, kuri paliečia skurdžiausius ir taip pat vidurines klases. Viena iš pagrindinių sričių, kuri yra veikiama nelygybės yra išsilavinimas ir tolimesnės įsidarbinimo galimybės, nes nesimokančių ir nedirbančių januolių dalis yra didesnė nei ES vidurkis. Čia taip pat skiriasi ir įsidarbinimo galimybės priklausomai nuo kvalifikacijos lygio. Nes žemos kvalifikacijos suaugusiųjų dalis yra viena didžiausių EBPO šalyse – užima penktą vietą tarp šalių. Pajamos šalyje taip pat nepadidėjo skurdžiausių 20% gyventojų 2008 – 2016 metų laikotarpyje. Persikirstymo sistema Prancūzijoje yra plati ir labai padeda sumažinti skurdą, pervesdama daug lėšų mažiausiai pasiturintiems namų ūkiams. Atotrūkis tarp turtingųjų ir vargšų Prancūzijoje vis didėja. Be to, pirmaisiais Macrono prezidentavimo metais buvo įvesti aštuoni papildomi mokesčiai. Prancūzijoje susiformavo suvokimas, kad valdantieji atsisakė sistemų, skatinančių didesnę ekonominę lygybę ir socialinį saugumą visiems, ir įdiegė sistemas, pastūmėjusias Prancūziją į didesnės ekonominės nelygybės kelią. Prancūziją skaldo gilios nelygybės formos: tarp miesto ir kaimo bendruomenių; dirbantiems visą darbo dieną ir laikiniams darbuotojams; prestižinių universitetų absolventų ir plebėjų masės. Prezidentas Emanuelis Macronas skatina ekonominę nelygybę, prezidento veiksmai paskatino gyventojus reaguoti į daugybę iniciatyvų, tokių kaip degalų mokestis, panaikintas turo mokestis ir kt. Prezidentas minimas kaip „turtingųjų prezidentas“. Prancūzijos

vyriausybė nedaro pakankamai pastangų, kad skatintų lygybę, sukeltos stiprios emocijos ir kaltinimai, kad Prancūzijos vyriausybė ir elitas kelia grėsmę nacionalinei tapatybei. Prancūzijos nacionalinė tapatybė yra neatsiejamai susijusi su socialine lygybe. Prancūzijos „geltonųjų liemenių“ protestai atskleidė giliai įsišaknijusį įsitikinimą, kad visuomenė neveikia didelėms Prancūzijos gyventojų grupėms, ypač už didžiųjų miestų ribų. Neramumus skatina pyktis dėl didėjančių pragyvenimo išlaidų, ypač mažai apmokamų darbuotojų, ir suvokimas, kad prezidentas Emmanuelis Macronas yra kurčias jų poreikiams, nes jis veržiasi į reformas, kurios laikomos palankiomis turtingiesiems. Nors progresyvi mokesčių sistema ir dosni gerovė padeda sumažinti turto atotrūkį, tai turi savo kainą, nes Prancūzijos mokesčių mokėtojai čia taip pat prisiima didžiausią mokesčių našta pasaulyje. Žvelgiant į šalies institucijas ir jos bendrą tikslą, Prancūzijos socialinės apsaugos sistemą galima priskirti korporatyvinio-konservatyvaus gerovės valstybės tipui.

6. Galima teigti, kad ginamasis teiginys, jog socialinis saugumas, kaip mažesnė socialinė nelygybė ir didesnis socialinis teisingumas, negalimas be gerovės valstybės, pasitvirtino. Gerovės valstybė ir socialinis saugumas yra sąvokos, kurios yra tapatinamos viena su kita. Esminė gerovės valstybės dalis yra socialinė politika, tokia gerovės valstybė asocijuojasi su šalies ekonominiu klestėjimu, socialiniu teisingumu, kartų ir klasių solidarumu, valstybės atsakomybe už savo piliečių gerovę. Šalių siekis yra gerovės valstybė, kurioje būtų žemas nedarbo lygis, didelė darbo kaina, stiprios socialinės garantijos, minimalus skurstančių šeimų skaičius ir aukštas socialinės sanglaudos lygis. Tačiau dėl įvairių priežasčių yra daug įsisenėjusių socialinių problemų, kurios veikia visuomenės gyvenimą turi įtakos ekonomikai ir vidiniam saugumui: socialinė pajamų nelygybė, visuomenės socialinė stratifikacija, augantis skurdas. Gerovės valstybės kūrimas neatsiejamas nuo stipraus socialinio saugumo, o jis tampriai susijęs su individų saugumu bei valstybės vidaus saugumu. Socialiniai ir ekonominiai veiksniai kelia pavojų visuomenės vientisumui ir kelia iššūkius valstybės saugumui užtikrinant demokratinius procesus, tad kuriant gerovės valstybę, būtina užtikrinti šių sričių stabilumą. Priešingu atveju gerovės valstybės išlikimas tampa neįmanomas.
7. Tenka konstatuoti, kad ginamasis teiginys, jog valstybės įsipareigojimų piliečiams ir piliečių aktyvumo pertrūkiai (cikliškumas) graso didesnėmis užsitęsusiomis socialinėmis įtampomis ar net jų peraugimu į trumpalaikius konfliktus – radikalaus protesto bangas, pasitvirtino. Atlikta apžvalga parodė, esanti skurdo masė, žemesnieji sluoksniai, prekariatu vadinami žmonės, kurių dauguma jau turi gerą išsilavinimą, bet negali savęs aprūpinti ekonomiškai, gali nesulaukti gerovės valstybės „malonės“ ir patys pradėti reikalauti savo dalies. Prancūzijoje protesto bangos prasidėjo jau nuo 2018 metų. Protestai net virto į judėjimą „Geltonosios liemenės“, kuris gyvuoja iki šių dienų ir reikalauja ir pripažinimo, ir savo dalies šiame pasaulyje. Šis judėjimas kilo iš socialinės nelygybės ir nepasitikėjimo valdžia, bei vis atsirandančių įvairių mokesčių ir įstatymų žemesniajai, bei

vidurinei klasei. Tačiau Lietuvoje tai (konfliktai ar protestai) yra nejaukioje tylos būsenoje - susikaldžiusios, bet tylinčios visuomenės, ir valstybė, kuri nenumano, kaip turėtų elgtis visuomenei prabilus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abrahamson P. 1999. The Welfare Modelling Business. *Social Policy & Administration* (33). 394 – 415 p.
2. Aidukaitė J. 2018. “Baltic Welfare State” or “Welfare States”? A Comparative Analysis of Social Security Systems in Estonia, Latvia and Lithuania. [žiūrėta 2022 03 01]. Prieiga per internetą: https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publictn/slavic_eurasia_papers/no11/Main_part.pdf
3. Aidukaitė J. 2019. The welfare systems of the Baltic states following the recent financial crisis of 2008–2010: expansion or retrenchment?. *Journal of Baltic Studies*. Nr. 50, 39–58 p. [žiūrėta 2022 02 19]. Prieiga per internetą: < <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:35419468/datastreams/MAIN/content>>.
4. Aidukaitė J.; Bogdanova N.; Guogis A. 2012. Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?. [žiūrėta 2022 03 04]. Prieiga per internetą: https://lsc.lt/download/Geroves_valstybes_kurimas_visas.pdf.
5. Andersen, R., & Curtis, J. 2012. The polarizing effect of economic inequality on class identification: Evidence from 44 countries. *Research in Social Stratification and Mobility*, 30(1), 129–141. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2012.01.002>
6. Aravacik E. D. 2018. Social Policy and the Welfare State. *Public Economics and Finance*.
7. Berg, J. 2015. Labour market institutions: The building blocks of just societies”, in J. Berg (ed.): *Labour Markets, Institutions and Inequality: Building Just Societies in the 21st Century* (Cheltenham and Geneva, Edward Elgar Publishing and ILO), p. 1–38
8. Bohle, D.; Greskovits, B. 2007. Neoliberalism, embedded neoliberalism and neocorporatism: Towards transnational capitalism in Central-Eastern Europe, *West European Politics* 30 (3): 443–466.
9. Bristow, G. 2019. Yellow fever: Populist pangs in France. *Surroundings: A Journal of Politics and Culture*, 72, 65–78 p.
10. Bučinskas A., Sakalauskaitė A. 2016. Vaikystės socialinio saugumo iššūkiai gerovės valstybės projekte. *Regional Formation and Development Studies*, No. 1 (18) 23–42 p.
11. Buttrick N. R., Heintzelman S. J., Oishi S. (2017). Inequality and well-being. *Curr. Opin. Psychol.* 15–20 p.
12. Carvacho, H., & Álvarez, B. 2019. Inequality and class consciousness. In J. Jetten & K. Peters (Eds.), *The Social Psychology of Inequality*. 305–318 p. New York: Springer. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-030-28856-3_19.

13. Council of Europe. 2004. Security through social cohesion: proposal for a new socioeconomic governance. [žiūrėta 2022 m. 10 15]. Prieiga internetu: <https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/Trends/Trends-10_en.pdf>.
14. Croizet, J-C., Autin, F., Goudeau, S., Marot, M., & Millet, M. 2019. Education and social class: Highlighting how the educational system perpetuates social inequality. In J. Jetten & K. Peters (Eds.), *The Social Psychology of Inequality*. 139–152 p. New York: Springer.
15. Day, M. V., & Fiske, S. T. 2017. Movin' on up? How perceptions of social mobility affect our willingness to defend the system. *Social Psychological and Personality Science*, 8, 267–274. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: <<https://doi.org/10.1177/1948550616678454>>.
16. Damon J. 2019. Inequalities: France Is Doing Better Than Most OECD Countries. [žiūrėta 2022 m. 12 15]. Prieiga per internetą: <<https://www.institutmontaigne.org/en/analysis/data-inequalities-france-doing-better-most-oecd-countries>>.
17. Dromantienė L. 2008. Socialinės Europos kūrimas. Vilnius: M. Romerio Universitetas.
18. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. 2011. Europos Sąjungos socialinė politika. Vadovėlis. [žiūrėta 2022 02 17]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16772/9789955193005.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
19. Duvoux, N., & Papuchon, A. 2019. How to measure subjective poverty in France – and what this tells us about the anger of the Yellow Vests. *EUROPP LSE Blog*. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=3312298>>.
20. DW News. 2018. Interview with 'yellow vest' protestor Ghislain Coutard. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: <https://www.dw.com/en/interview-with-yellow-vest-protestor-ghislain-coutard/av-46647700>.
21. Esping - Andersen. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
22. Georgiev, Y., & Vlaeva, N. V. (2019). Poverty–The Social Factor Destabilizing National Security. 3rd International e-Conference on Studies in Humanities and Social Sciences, p. 261-270.
23. Ginniken W. 2003. Extending social security: Policies for developing countries. *International Labour Review*, Vol. 142, No. 3, 277-293 p.
24. Goodman, P. S. 2019. Inequality fuels rage of “Yellow Vests” in equality-obsessed France. *The New York Times*. [žiūrėta 2022 m. 12 03]. Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2019/04/15/business/yellow-vests-movement-inequality.html>>.
25. Greeman, R. 2018. Yellow vest protest movement: Inequality and the hollowness of the French regime. *Global Research: Center for Research on Globalization*. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: <https://www.globalresearch.ca/yellow-vest-protest-movement-inequality-and-the-hollowness-of-the-french-regime/5661821>.

26. Guogis A. , Rakšnys A. V. 2021. Prezidento vaidmuo gerovės valstybės kūrimo procesuose: Lietuvos Respublikos Prezidento G. Nausėdos atvejis. *Tiltai*, Nr.1, 121 – 131 p.
27. Guogis A. 2008. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. *Socialinis darbas : mokslo darbai*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, Nr. 7(2), 26-34 p.
28. Guogis A., Svirbutaitė – Krutkienė G. 2020. Gerovės valstybės sampratos ir matavimų problemos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Nr. 25, 9- 26 p.
29. Guogis, A. 2011. Pažangaus Gerovės normatyvinio modelio paieškos Europos ir Lietuvos kontekste. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 4, 365–372 p.
30. Hague R., Harrop M., 2007. *Comparative Government and Politics*. St. Martin's Press LLC Scholarly and Reference Division and Palgrave Publishers.
31. Hama, H. H. 2017. State security, societal security and human security. *Journal of International Relations*, 21(1), p. 1-19.
32. International Labour Conference. 2011. Social security for social justice and a fair globalization.[žiūrėta 2022 m. 10 15]. Prieiga per internetą: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_152819.pdf.
33. International Labour Organization. 2022. Examples of Multilateral social security Agreement. [žiūrėta 2022 m. 10 18]. Prieiga per internetą: <https://www.social-protection.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=953>.
34. ISSA. 2022. International social security agreements. [žiūrėta 2022 m. 10 18]. Prieiga per internetą: <https://ww1.issa.int/international-agreements>.
35. Jankauskaitė G. 2019. Lithuanian Non-governmental Development Cooperation Organisation Platform, Inequalities in Lithuania: High Levels of Inequality in a Context of Rapid Economic Growth. [žiūrėta 2022 m. 12 10]. Prieiga per internetą: < <https://gcap.global/wp-content/uploads/2019/06/9.3.a-report-LT.pdf>>.
36. Jetten, J., & Hutchison, P.. (2011). When groups have a lot to lose: Historical continuity enhances resistance to a merger. *European Journal of Social Psychology*, 41, 335–343. DOI: <https://doi.org/10.1002/ejsp.779>
37. Joseph E. Stiglitz. 2017. THE WELFARE STATE IN THE TWENTY FIRST CENTURY. Prieiga per internetą: < https://policydialogue.org/files/publications/The_Welfare_State_in_the_Twenty-First_Century.pdf>.
38. Jurčenkaitė, I. 2019. Lietuvoje – kaip Vokietijoje: kodėl G. Nausėda išskyrė konservatyvią gerovės valstybę ir kokia ji? [žiūrėta 2022 11 15]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvoje-kaip-vokietijoje-kodel-g-nauseda-isskyre-konservatyvia-geroves-valstybe-ir-kokia-ji-56-1211600>>.

39. Korpi W., Palme J., 1998. The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries. *American Sociological Review*. [žiūrėta 2022 04 03]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/242158416_The_Paradox_of_Redistribution_and_Strategies_of_Equality_Welfare_State_Institutions_Inequality_and_Poverty_in_the_Western_Countries
40. Kryshchanovych, M.F. Petrovsky, P. Khomyshyn, I. et al. 2020. Peculiarities of implementing governance in the system of social security. *Business Management and Education*, 18(1), p. 142-156.
41. Laurėnas V. 2018. Gerovė ir saugumas XXI amžiuje: postdemokratijos kontekstai, Klaipėda. p. 48-57.
42. Laurėnas V., Кочеров С. Н., Šiliauskas S. 2017. Welfare and security in 21st century: politisation of the "social contract" = Благосостояние и безопасность в XXI веке: политизация «социального контракта»: interdisciplinary collection of scientific works. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
43. Laurent E., 2014. Inequality as pollution, pollution as inequality : The social-ecological nexus. [žiūrėta 2022 m. 12 10]. Prieiga per internetą: < https://inequality.stanford.edu/sites/default/files/media/media/working_papers/laurent_inequality-pollution.pdf >.
44. Lazutka, R. 2003. Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija. Sociologija* 15(2).
45. Lendvai, N. 2008. Incongruities, Paradoxes, and Varieties: Europeanization of Welfare in the New Member States. Paper Presented at the ESPAnet Conference, 18–20 September 2008, Helsinki.
46. Lyndiuk, O., Buchyk, V., Lyndiuk. S. 2020. The Main Determinants of Public Policy on Social Security of Ukraine. *Public Security and public order*, 24, p.163-72.
47. Liu, J. H., & Hilton, D. J. 2005. How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44, 537–556 p. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: < <https://doi.org/10.1348/014466605X27162> >.
48. Logvinova, I., Gorkovenko, N. 2019. Social Security as the Basis of the National Security of the Country and the Region. *SHS Web of Conferences* 110, p. 1-6.
49. Maniokas K. 2005. Pasitenkinimas demokratija, gerovė ir viešojo politika: gerovės valstybės kūrimo perspektyvos Lietuvoje. *Politologija*. Nr. 2, 46 – 68 p. [žiūrėta 2022 02 25]. Prieiga per internetą: < <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6173697/datastreams/MAN/content> >.
50. Masso, J.; Espenberg, K.; Masso, A.; Mierina, I.; Philips, K. 2012. *GINI Country Report: Growing Inequalities and Its Impacts in the Baltics*. Country Report for The Baltic States Estonia,

- Latvia, Lithuania.[žiūrėta 2022 m. 12 10]. Prieiga per internetą: < <https://giniresearch.org/system/uploads/437/original/Baltics.pdf?1370077200>>.
51. Matulionytė E. 2008. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės, *Mokslo darbai* 4 (106), p. 93-99
 52. Mavrozacharakis E., Tzagkarakis S. I. 2018. Modern Welfare State and Social Democracy: Interdependence and Policy Importance. *Open Access Library Journal*. Nr. 5, 1 – 40 p. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4236/oalib.1104406>.
 53. Mols, F., & Jetten, J. 2014. No guts, no glory: How framing the collective past paves the way for anti-immigrant sentiments. *International Journal of Intercultural Relations*, 43(Part A), 74–86.[žiūrėta 2022 m. 11 15]. Prieiga per internetą: < <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.08.014>>.
 54. Orwa, D. K. 2019. National Security: An African Perspective. In *African Security Issues: Sovereignty, Stability, and Solidarity* (p. 203-211). Routledge.
 55. Paye, J.-C. 2019. The yellow vests in France. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą:< https://doi.org/10.14452/MR-071-02-2019-06_3>.
 56. Paluckienė, J. 1999. Socialiai kritinės grupės kuriant gerovės valstybę. Kn.: A. Česnavičius, A. Dargytė-Burokienė, I. Gečienė, I. Gudaitienė, J. Paluckienė, M. Taljūnaitė. *Socialinis struktūralizmas ir jo pažinimas*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
 57. Piketty, T. 2014. *Capital in the Twenty-first Century*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: < <https://doi.org/10.4159/9780674369542>>.
 58. Plėšnys, A. 2014. Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija*. 2014. T. 25. Nr. 3, p. 137–145. Prieiga internetu: <<https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2014/3/137-145.pdf>>.
 59. Polakowski M., Sendhardt B., Szelewa D. 2018. The future of the welfare state : perspectives from the Baltic Sea region. Friedrich-Ebert-Stiftung, Representation in Poland and International Centre for Research and Analysis (ICRA).
 60. Rakauskienė G. 2017. Socialinė ekonominė nelygybė Lietuvoje (Social economic inequality in Lithuania).[žiūrėta 2022 m. 12 12]. Prieiga per internetą: < <https://repository.mruni.eu/handle/007/16774>>.
 61. Royal, F. 2019. The Gilets Jaunes protests: Mobilisation without third-party support. *Modern & Contemporary France*. [žiūrėta 2022 12 04]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/09639489.2019.1676217>.
 62. Sani, F., Bowe, M., & Herrera, M. 2008. Perceived collective continuity: Seeing groups as temporally enduring entities. In F. Sani (Ed.), *Self continuity: Individual and Collective Perspectives*. 159–172 p. New York: Psychology Press.

63. Smalskys V. 2005. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS. Nr. 15, 86 – 94 p.
64. Smalskys V. 2006. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. Viešoji politika ir administravimas. Nr.11, 86 – 94 p. [žiūrėta 2022 02 20]. Prieiga per internetą: < <file:///C:/Users/bendroji/Downloads/27141-Article%20Text-88582-1-10-20200707.pdf>>.
65. Social Security Administration. 2022. U.S. International Social Security Agreements. [žiūrėta 2022 m. 10 14]. Prieiga per internetą: https://www.ssa.gov/international/agreements_overview.html.
66. Stamm I. 2017. The Human Right to Social Security and Its Impact on Socio-Political Action in Germany and Finland. Journal of Human Rights and Social Work, 2, p.25–33
67. Swedbank.2020. “Tyrimas: pandemija nesujudino vidurinėsios klasės, tačiau jos lūkesčiai mažėja” (The study: the pandemic has not changed the middle class, but its expectations are diminishing).[žiūrėta 2022 m. 12 14]. Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/asmeniniai-finansai-pranesimai-spaudai/tyrimas-pandemija-nesujudino-vidurinesios-klases-taciau-jos-lukesciai-mazeja>.
68. Šileika A. Paškevičiūtė J. 2013. Lietuvos tapsmo gerovės valstybe prieštara. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 1 (29), 8–19 p.
69. Taljūnaitė, M. 2000. Socialinės atskirties grupės kuriant socialinės gerovės valstybę. Jurisprudencija, Nr. 15 (7), 79–88 p.
70. The President’s Communication Group. 2021. The President: EU social policy aims to reduce inequality, poverty, social exclusion and ensure social dialogue.[žiūrėta 2022 m. 12 14]. Prieiga per internetą: <[The President: EU social policy aims to reduce inequality, poverty, social exclusion and ensure social dialogue | President of the Republic of Lithuania \(lrp.lt\)](#)>.
71. Uslaner E. M., Brown M. (2005). Inequality, trust, and civic engagement. Am. Polit. Res. 33 868–894 p.
72. Vasilev, R. 2018. The Postmodern Country, Globalization and Deviant Behavior in Young People. Global Journal of Human-Social Science, Linguistics & Education, 18(5), p. 53-58.
73. Veit-Wilson J. States of Welfare: A Conceptual Challenge // Social Policy and administration, 2000, Vol. 34, Nr. 1, 1–25 p. [žiūrėta 2022 m. gegužės 11 d.]. Prieiga internetu: < <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16913/9789955190806.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
74. Welfare Lithuania.Key activities of the President. 2022.[žiūrėta 2022 m. 12 14]. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/en/welfare-lithuania/38925>.
75. Welfare States 2022. [žiūrėta 2022 02 19]. Prieiga per internetą: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/welfare-states>.

76. Wilensky H. 1975. The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures. 25 – 38 p. [žiūrėta 2022 02 18]. Prieiga per internetą: <
<http://www.ejist.ro/files/pdf/391.pdf>.>
77. Wilensky, H. (2002): The Welfare State Convergence and Divergence, in Harold L. Wilensky (ed.), Rich Democracies Political Economy, Public Policy and Performance. Berkeley, CA: University of California Press, 211-251 p.
78. Zhigunova A.V., Nemova Yu. V. 2019. Monitoring of economic security, In the collection: The Constitution of the Russian Federation as a Guarantor of Human and Civil Rights and Freedoms. Materials of the Second All-Russian National Scientific and Practical Conference. p. 189-192.
79. Žilys, J. 2006 Konstitucijos socialinės prasmės. Konstitucinė jurisprudencija. LR KT biuletenis, Nr. 4.